

Mestringsstrategier i familier med søskenincest

**En kvalitativ studie av foreldres håndtering av overgrep mellom
barn**

Rita Helen Aarnes

**Masteroppgave i sosialfag – familiebehandling
OsloMet – storbyuniversitetet. Fakultet for samfunnsvitenskap**

Takk

Denne masteroppgaven har blitt til ved siden av full jobb som leder i barnevernet - en i seg selv utfordrende og hurtig omskiftende arbeidshverdag knyttet opp mot familier i utfordringer. Å fullføre oppgaven har vært min form for ekstremsport; med kvelder, netter, helger og helligdager som arena for utfoldelse. Ved målgang er jeg sliten og utladet, men samtidig stolt over å ha gitt mitt lille bidrag til kunnskapsutviklingen på feltet seksuelle overgrep mellom barn.

Takk og pris for flotte støttespillere underveis! Jeg vil takke mine fire informanter som villig stilte opp og delte av sine kunnskaper om et komplisert og følelsesladet tema. Dere er inspirerende og viktige stemmer på et felt hvor det skjer mye spennende utviklingsarbeid, knyttet til oppfølging og utredning av barn som utsettes, eller utsetter andre for overgrep.

Takk til min veileder Nicolay Borchgrevink Johansen for gode råd og innspill på veien. Takk til gode kollegaer og ledelse på arbeidsplassen min som har støttet, heiet og vist forståelse, - og kanskje også ristet litt på hodet over den totale arbeidsmengden.

Takk til mine tre fine sønner som med raushet og humor har tålt mors nykker og en del ferdigmat i en nokså heftig oppgaveinnsjutt. Takk til Mons, min klippe på den familiære hjemmebane; din overbærenhet, tålmodighet og støtte har vært uvurderlig. Nå skal det bli normale tilstander og etterlengtede hytteturer igjen!

Ikke minst: Til mine foreldre, en varm takk for å ha latt meg vokse opp i et mangfoldig familiefelleskap sammen med mange fostersøsken, og lært meg det viktigste jeg har med meg: Alle bærer med seg en historie i livet. Alle trenger å bli sett og møtt. Det fins alltid håp.

Til alle de modige mennesker som jeg møter i jobben min, som tør å åpne opp til de vanskeligste og mørkeste rommene i tilværelsen, i håp om at det skal bli lettere og lysere litt lenger fram: Dere gjør hver dag givende, utfordrende og spesiell. Takk!

13. mai 2019.

Rita Helen Aarnes

Sammendrag

Bakgrunn: Seksuelle overgrep er et tema som utfordrer oss både som privatpersoner og fagfolk. Det viser seg at en stor andel av seksuelle overgrep utføres av barn og unge under 18 år, og at mangelen på avdekking i barneårene er urovekkende stor. Når den som har krenket, og den som har blitt krenket, er barn og søsken i same familie, vekker det sterke følelser i oss som fortvilelse, sinne, sorg og avmakt. Som fagfolk og familiemedlemmer tvinges vi til å ta ulike perspektiver. Vår forståelse av hvem som er «den gode» og hvem som er «den vonde» utfordres kraftig. Mange opplever det vanskelig å skille normal seksuell aktivitet fra overgrepshandlinger. I tillegg synes de kulturelle holdningene til seksuelle overgrep å være annerledes enn holdningene til annen vold i samfunnet. Fortrengningsmekanismer som taushet og fortielse, vegring og usynliggjøringsprosesser preger feltet og kan hindre avdekking av overgrep. For den enkelte familie råder store dilemmaer knyttet til å stanse videre overgrep, ivaretagelse av barn som både er krenker og krenket, samtidig som man skal sikre familiens videre fungering etter det som har skjedd.

Hensikt og problemstilling: Formålet med oppgaven er å fokusere på de utfordringer foreldre står overfor når det avdekkes overgrep mellom barn i familien. Videre å bidra til økt forståelse og åpenhet mellom familier og hjelpeapparat, og at kompetent hjelp kommer tidligst mulig og er til de berørte barnas beste. Problemstilling: Hvordan opplever og håndterer foreldre overgrep mellom barn i en familie?

Metode: Studien er en kvalitativ undersøkelse basert på fire semistrukturerte intervjuer med fire informanter. To av informantene arbeider i spesialisthelsetjenesten/ BUP, en ved en institusjon for barn og unge og en i kommunehelsetjenesten. Studien er vurdert ut fra et sosialkonstruksjonistisk grunnsyn, og analyse av data er gjort etter inspirasjon fra Malteruds modell for systematisk tekstkondensering (Malterud, 2017).

Resultat: I studien beskrives konfliktfylte relasjoner og sårbare omsorgssituasjoner som et bakteppe i flere av familiene som er berørt. Taushet, fortielse og skam preger kommunikasjonen i familiene etter avdekking, og i noen tilfeller hemmer og forsinker dette behandlingsprosessen for både offer og overgriper. Kjærligheten til barna, kombinert med synet på begge barna som offer, er et av de store dilemma for foreldrene i tiden etter overgrepet. Studien fokuserer på viktigheten av å ta utfordringene knyttet til søskenincest på alvor, og møte både ofrene, overgriperne og deres familier med respekt og relevant kompetanse. Viktigheten av åpenhet og kommunikasjon innad i familien for å sikre og trygge offer og overgriper best mulig i etterkant av overgrepene, er også et poeng i studien.

Abstract

Background: As a theme, sexual assault affect both private civilians and professionals. It has come to show that most sexual assaults are committed by children and youth under the age of 18, and the lack of reveals of such cases are high. When the assaulted and the assaulter are children and siblings in the same family, it awakes in us strong feelings of despair, sorrow, anger and powerlessness. We are forced to pertake in different perspectives. Our understanding of who is “the good one” and who is “the bad one” is strongly challenged. Additionally the cultural attitudes toward sexual assaults seem different from other acts of violence in the society. Displacement mechanisms like quietude, concealment, refusal and invisibility processes characterizes the field and contributes to hindering reveals. For the family there are great dilemmas tied into hindrance of further assault, taking care of children who are assaulted and has assaulted, and securing further function of the family.

Purpose and thesis statement: the main purpose of this dissertation is to focus on the parents challenges when sexual assault between children are revealed. And further contribute to a better understanding and openness between family and support services, and that competent help are given to the children involved early, and is for their own good. Thesis statement: how does the parents experience and handle sexual assault between children in the family?

Method: this is a qualitative study based on four semistructured interviews with four informants. Two of the informants work in the children’s and young people’s psychiatric out-patient clinic, one at an institution for children and youth and one in the communal health services. The study is based on a social constructivist view and data are analysed with inspiration from the model of Malterud (2017) on systematic text condensation.

Result: The study describes conflict filled relations and vulnerable care situations as a backdrop of several of the families involved. Quietude, concealment and shame marks the communications in the families after reveal, and in some cases this delays or hinders the progress for both the assaulted and the assaulter. Love for the children, combined with seeing both children as victims, is one of the great dilemmas parents face in the time after the assault. The study focuses on the importance of taking the challenges faced around incest between siblings seriously, and greet both victims, assaulter and their families respect and relevant help and support. The importance of openness and communications within the family to ensure and protect the victim and assaulter best as possible, in the aftermath of the assault, is also a point in the study.

Innholdsfortegnelse

1 Innledning	7
1.1 Bakgrunn for valg av tema	7
1.2 Relevans for fagfelt og praksisfelt	8
1.3 Kort om gangen i oppgaven	9
1.4 Hensikt og presentasjon av problemstilling	9
2. Teoretisk ramme og tidligere forskning	9
2.1. Begrepsavklaringer	9
2.2 Avgrensninger	11
2.3 Seksuelle overgrep i kontekst	12
2.3.1 <i>En historisk tilnærming</i>	12
2.3.2 <i>En juridisk tilnærming</i>	13
2.3.3 <i>En terapeutisk tilnærming</i>	15
2.4 Unge som begår overgrep mot søsken	16
2.4.1 <i>Omfang</i>	16
2.4.2 <i>Risikofaktorene</i>	17
2.4.4 <i>Avdekking</i>	19
2.4.3 <i>Forståelse</i>	19
2.5 De berørte familier	20
2.5.1 <i>Et tilstrekkelig foreldreskap</i>	21
2.5.2 <i>Et systemisk perspektiv</i>	22
3 Metode	24
3.1 Epistemologi	24
3.1.1 <i>Sosialkonstruksjonisme</i>	24
3.1.2 <i>Ståsted og forforståelse</i>	25
3.2 Valg av metode	26
3.2.2 <i>Utvalg, rekruttering og gjennomføring av intervju</i>	26
3.3 Analysemetode og analyseprosess	27
3.2.1 <i>Semistrukturerte intervjuer</i>	29
3.4 Etske hensyn og vurderinger	29
3.4.1 <i>Hensynet til informantene</i>	30
4.0 Analyse av datamaterialet	31
4.1 Taushet og fortielse	31
4.1.1 <i>Det ujevne har skjedd: «Men de sier jo at de har jo hatt det kjekt i lag også»</i>	31

4.1.2 Dilemmaene i familien: «Det her blir for vanskelig og stakkars storebror».....	32
4.1.3 Synet på konsekvens: «...han kan jo ikke fortsette sånn!»	33
4.2 De komplekse familieforholdene	34
4.2.1 Ressurssterk/ressurssvak: «...det er jo forskjeller i hva vi legger i ordet omsorg»	34
4.2.2 Støtte eller utstøtt: «Hvis det kommer fram, så blir jeg familiens sorte får».....	35
4.3 Å overleve videre	37
4.3.1 Synet på hjelp: «Mor har hele tiden vært åpen for veiledning og støtte»	37
4.3.2 Synet på samhold: «Ja, det her skal vi ordne opp i. Det blir bra»	39
4.3.3 Synet på framtida: «Det handler ikke bare om det ene, det handler om mange ting».	40
5 Oppsummering av resultater	43
6 Drøfting	43
6.1 Tausket og fortielse sett opp mot etablert kunnskap	44
6.2 Kompleksitet i familieforhold sett opp mot med etablert kunnskap	47
6.3 Overlevelse videre. Mestringsstrategier sett opp mot etablert kunnskap	49
7 Oppsummering og implikasjoner	53
8 Litteraturliste:	55

1 Innledning

1.1 Bakgrunn for valg av tema

«Hadde han bare slått dem i stedet». Dette er en bestefars utsagn i forbindelse med at barnebarnet på 11 hadde begått overgrep mot sine yngre søsken. Ordene kan sies å være kimen til denne forskningsstudien som omhandler seksuelle overgrep mellom søsken. Fortvilelsen og rådvillheten i de få ordene fra en bestefar, kan til en viss grad sies å beskrive den relasjonelle kompleksiteten ved søskenincest. En utfordres til å kjenne på ulikheter i maktforhold mellom søsken i ulik alder, til dilemmaene en familie står overfor når overgrep avdekkes og årsakssammenhenger i tilknytning til dette. En utfordres til å reflektere over om holdningene til seksuelle overgrep i samfunnet er annerledes enn holdningene til fysisk vold.

Min bakgrunn innen sosialt arbeid og familierapi gjør at jeg i utgangspunktet har kunnskapsgrunnlag og interesse for problemstillinger relatert til familier, relasjonsarbeid og sosiale prosesser. I arbeidet mitt er jeg i kontakt med familier hvor det har skjedd overgrep mellom barn. Jeg har med meg en forståelse av at hele familiesystemet påvirkes dersom noe skjer med et av familiemedlemmene. Jeg er oppmerksom på at det fort kan vokse fram en sympati med offeret samtidig som man tar avstand fra overgriper, ut fra hvor jeg er vant til å ha mitt fokus i det daglige. Dette er en faktor som jeg har prøvd å være bevisst, men som kan ha påvirket studien i noen grad.

Temaet søskenincest har som oftest kommet opp som informasjon om overgrep som har skjedd i familien en del år tilbake i tid. De siste årene har jeg erfart at det avdekkes saker hvor overgrep fortsatt pågår, og gjennom dette blitt mer klar over de svære følelsesmessige og relasjonelle dilemmaer som familier står overfor her, kontra i andre overgrepssaker.

Dilemmaene er tydelige både for de involverte i familien og for oss som profesjonelle. Hvordan ville jeg som mor reagert om jeg fikk vite at ett av barna mine over tid har begått grove overgrep mot et annet av barna mine? Hva gjør jeg, og hvordan forholder jeg meg videre til det ene, og til det andre barnet? Hvordan utfordres hjelpeapparatet av slike saker? Og hvordan kan familiene få best mulig hjelp til å mestre situasjonen og takle livet videre? Disse spørsmålene er utfordrende både faglig og følelsesmessig. Min studie knyttet opp mot søskenincest som tema er motivert ut fra slike spørsmål, og et ønske om å finne svar som kan være av nytte for noen som opplever disse dilemmaene på kroppen.

De litteratursøk jeg har gjort viser tydelig at temaet søskenincest er forsket lite på, både i Norge og internasjonalt. Det fins en del internasjonal, og også nordisk forskning som

omhandler unge overgripere. Dette vurderes relevant, da søsken som misbruker søsken, samtidig også er unge overgripere. Barn som offer for overgrep er i seg selv krevende å forholde seg til. Når det viser seg at også overgriper er et barn, vil det medføre ekstra utfordringer både faglig og følelsesmessig for familie og hjelpeapparatet. Informantene i studien har alle erfaring med temaet søskenincest fra sin arbeidshverdag. De har vært min inngang til familieperspektivet: til foreldres opplevelse, håndtering og mestring i tiden etter at overgrepene er blitt avdekket mellom barn i familien.

Informantene er alle aktører i hjelpeinstansene rundt barn og familier. De arbeider som henholdsvis behandler i BUP, familieterapeut i BUP, fagansvarlig ved en barnevernsinstitusjon for barn og unge med problematisk eller skadelig seksuell atferd (SSA) og psykiatrisk sykepleier innen kommunehelsetjenesten. Informantene har noe ulike rammer og mandat for sitt arbeid, og arbeidet deres vil være regulert av ulike lovverk. Samtidig har alle daglig kontakt med de berørte barna og deres familier. De innehar verdifull erfaring og kompetanse knyttet til hvordan foreldre møter utfordringene i søskenincestsaker, og hvordan de forholder seg til hverandre og barna etter det som har skjedd.

1.2 Relevans for fagfelt og praksisfelt

Saker som dreier seg om søskenincest er særlig krevende fordi offer og overgriper deler minst en forelder, har felles søsken og familie og nettverk. Familien står overfor vanskelige valg knyttet til hvem som skal få vite om overgrepene, og alle involverte må gjøre seg opp sin mening om det som har skjedd. Det dannes tvil omkring det som har skjedd, og man kan se for seg at det dannes sympatier og antipatier i familien. Hvem trenger hjelp og hvordan skal hjelpen gis? Hvordan ivareta alle barna, både offer og overgriper, videre? Svært vanskelige beslutninger må tas og dette setter sterke følelser i sving. Et viktig tiltak i slike saker er å skjerme offer for mer kontakt med overgriper i størst mulig grad. Det er viktig å hindre nye overgrep og å skjerme overgriper mot å gjøre nye overgrep. I søskenincestsaker utløser dette voldsomme dilemma for både foreldre og de profesjonelle hjelperne. Det er ikke vanskelig å forstå at det kan være fristende for foreldre å ty til bortforklaringer og bagatellisering for å slippe å ta innover seg det som har skjedd og de konsekvensene det har for familien.

Det er viktig å løfte fram foreldres perspektiv i disse kompliserte sakene, ut fra at de skal, og ønsker å være, foreldre for alle sine barn både i avdekkingsfasen og på lengre sikt. Mitt håp er at denne studien skal kunne gi et lite bidrag til kunnskapsutviklingen knyttet til søskenincest.

1.3 Kort om gangen i oppgaven

Jeg vil videre utdype noe mer omkring problemstilling og forskningsspørsmål. Jeg vil også definere og gjøre rede for de mest sentrale begrepene og begrunne de avgrensninger som er gjort. Jeg vil deretter presentere teori som jeg vurderer som relevant knyttet til studiens tematikk og problemstilling samt gjøre en framstilling av de mest relevante studiene knyttet til dette. I metodedelene vil jeg forklare mitt epistemologiske ståsted, gjøre noen betraktninger knyttet til egen for forståelse og etikk samt gjennomgå analysemetoden som er valgt. Analysen er skilt ut i eget kapittel og det samme er drøftingsdelen av studien. Til slutt vil jeg gjøre en kritisk oppsummering av mine hovedfunn.

1.4 Hensikt og presentasjon av problemstilling

Min problemstilling lyder: Hvordan opplever og håndterer foreldre overgrep mellom barn i en familie?

Jeg vil presisere undersøkelsen med følgende forskningsspørsmål:

Hva opplever behandler er den største utfordringen for familien når et overgrep avdekkes?

Opplever behandler forskjeller i ulike familiemedlemmers forståelse av det som har skjedd?

Hvordan nyttiggjør familien seg til hjelpen som tilbys overgriper og dem som familie?

Hvordan opplever behandler at foreldre tenker om dilemmaet de står i etter det som er avdekket, og om samhandling i familien framover?

Hensikten bak problemstillingen er et ønske om å bidra til økt forståelse for kompleksiteten i saker der det avdekkes søskenincest og overgriper er under 18 år. Videre har motivasjonen vært et ønske om å bidra til mer åpenhet innenfor et tabubelagt område og til at berørte familier blir møtt av hjelpeapparatet på måter som fremmer resiliens og mestring.

2. Teoretisk ramme og tidligere forskning

Jeg vil i dette kapitlet belyse temaet gjennom relevant faglitteratur og forskning. Jeg vil redegjøre for noen viktige avgrensninger og sette temaet inn i en historisk, juridisk og terapeutisk forståelsesramme.

2.1. Begrepsavklaringer

Det kan oppleves vanskelig å skulle definere begrepet **seksuelle overgrep**. Svaret vil avhenge av hvem som blir spurt. Juristen vil ta utgangspunkt i norsk lov når han skal gi svar, en overgriper kan ønske å forklare hvorfor overgrepet kunne skje, og et offer kan kjenne et

tilsvarende ønske om å formidle smerten ved det som er påført. Begrepet har både i seg det for mange positive ordet seksualitet, og det negative ordet overgrep, som knyttes til vold. Jeg velger å støtte meg til en forståelse av overgrepsatferd slik den beskrives i straffelovens kapittel om seksuallovbrudd, inndelt i ulike kategorier av overgrep som kriminaliseres på denne måten:¹ **Seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd:** Dette omfatter seksuelle handlinger i nærvær av noen, uten at det er noen form for fysisk kontakt, for eksempel blotting, sliбриheter eller annen uanstendig opptreden eller verbale krenkelser. **Seksuell handling:** Dette omfatter fysisk kontakt mellom den som forgriper seg, og den utsatte. Eksempel er berøring eller beføling av kjønnsorganer eller bryster utenpå eller innenfor klærne. Etter denne bestemmelsen er det også straffbart å forlede barn under 16 år til å utvise slike handlinger. **Seksuell omgang:** Dette omfatter alle typer inntrengning i kroppens hulrom, som vaginalt og analt samleie, samt innføring av penis i munn og innføring av gjenstand i skjede eller endetarmsåpning.

Med begrepet **barn** menes i oppgaven alle under 18 år.

Begrepet **incest** brukes om seksuelle overgrep der offer og overgriper er i familie.

Søskenincest kan omfatte både hel- og halvøsken. Her omtales begge typer av incest.

Unge overgripere som begrep er utfordrende. Jeg benytter meg av begrepet med den presisering at det må forstås som en atferd, ikke som en identifiserende egenskap (Ingnes og Kleive, 2011, s. 24).

Avdekking defineres av Søftestad og Andersen som «*barnets fortelling om overgrep enten det er i en privat eller profesjonell sammenheng så vel som avsløringer av overgrep som er initiert av andre enn den som er utsatt for overgrep.*» (Søftestad og Andersen, 2014, s. 87).

Mitt ønske har vært å utforske **mestringsstrategier** i familiene der overgrep avdekkes mellom søsken. Min grunnleggende antakelse er at foreldre, gode eller dårlige, tilstede eller fraværende, betyr noe for sine barn og barna betyr noe for foreldrene. De fleste familier til unge som begår seksuelle overgrep, er også en viktig ressurs i endringsarbeidet. Jeg har vært interessert i det som skjer i familien i løpet av selve avdekkingsfasen, men særlig i tiden etterpå, - hvordan familiens mestring kommer til syne i måten de forstår og jobber med situasjonen for seg selv, offer og overgriper.

---

¹ Lov om straff (straffeloven) kapittel 26.

Det at noen barn klarer seg bra i livet til tross for store belastninger, handler om motstandsdyktighet, eller **resiliens** (Ruud, 2011, s. 80). Resiliens kan beskrives som en kompleks prosess framfor en egenskap eller tilstand, og fokuserer på styrker og muligheter til å tilpasse seg og komme godt ut av vanskelige situasjoner, til tross for store utfordringer (Masten 2011, 494). Familiemessige resiliensfaktorer kan være at barnet har godt samspill og tilknytning til sine foreldre fra spedbarnsalder. I familier med belastninger vil gode rutiner og struktur, eksempelvis måltidsrutiner, påvirke barns resiliens. Tydelighet i fordelingen av roller og ansvar i familien har også betydning (Waaktaar og Christie, 2008, s. 22). Dersom minst en av foreldrene er resilient, vil det være en god beskyttelse for barn. Foreldres evne til å anerkjenne en vanskelig livssituasjon og til å oppsøke hjelp er også definert som en resiliensfaktor (Ruud, 2011, s. 85). Den mest sentrale resiliensfaktoren i nettverket til barn, er om de har hatt minst en betydningsfull person som har sett og brydd seg om dem. Særlig for en ungdom vil det å tilhøre en gruppe med jevnaldrende være en betydelig beskyttelsesfaktor (Ruud, 2011, s. 86, Waaktaar og Christie, 2008, s. 23).

Jeg benytter meg av begrepet «**hjelpesystemet**» flere steder i teksten. Med dette forstås alle som tilbyr behandling relatert til seksuelle overgrep. Informantene er rekruttert fra førstelinjen og andrelinjen. Med førstelinjen mener jeg yrkesgrupper som møter barn og foreldre ved avdekking av seksuelle overgrep på barn. Med andrelinjen mener jeg spesialisthelsetjenester som barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk (BUP), behandlingssentre og sykehus.

2.2 Avgrensninger

Denne studien er valgt avgrenset til barn som har begått overgrep mot egne søsken. Grunnen til avgrensningen til søskenincest, er et ønske om å utforske de prosessene som foregår innenfor rammene av en familie når overgrepene avdekkes der.

Det er ikke tvil om alvorlighetsgraden av overgrepene i studien, ved at alle sakene som omtales omfatter overgrep som faller inn under straffeloven.² Likevel ser man i disse sakene at det ofte blir en diskusjon rundt hva som kan defineres som seksuelle overgrep, hva som konkret har skjedd og hvem som snakker sant. Dette berøres derfor noe i oppgaven da det anses som relevant for å belyse kompleksiteten i slike saker.

Informantene i studien er rekruttert fra behandlingssystemet. De er alle formidlere av ulike typer av hjelp og tiltak, behandling og oppfølging i tiden etter avdekking av overgrep. Informantene er alle kvinner. Dette kan ha betydning for hvordan saken forstås og håndteres,

---

² Lov om straff (straffeloven) kapittel 26.

noe jeg kommer tilbake til. Informantene følger opp familien med utgangspunkt i at enten offer eller overgriper mottar oppfølging og behandling ved deres avdeling.

Valget av perspektiv er en viktig avgrensning. Det jeg har funnet av forskning knyttet til seksuelle overgrep, tar utgangspunkt i et behandlerperspektiv eller et aktørperspektiv, forstått som offer, overgriper og/eller pårørende. Mitt perspektiv er pårørendeperspektivet, og studien har som formål å gi et innblikk i hvordan foreldre opplever og håndterer overgrep mellom barn. Det er en begrensning ved studien at informasjonen som omhandler foreldres opplevelse er filtrert gjennom forståelsen til behandleren. Det ble vurdert at en slik framgangsmåte var avgjørende for å sikre tilstrekkelig med informanter og få realisert prosjektet innenfor tidsrammen.

Jeg vil i noen grad belyse hvordan avdekkingen av seksuelle overgrep mellom søsken skjer, da dette har innvirkning på den videre håndteringen fra familiens side. Det samme gjelder det tverrfaglige/tverretatlige perspektivet knyttet til oppfølging av disse sakene. Dette ut fra en forståelse av at måten familien møtes, ivaretas og hjelpes, innvirker på deres evne til å håndtere utfordringene sine videre. Dette framsto som et stadig viktigere fokus etter hvert som arbeidet med oppgaven skred fram. Anmeldelser og påfølgende rettsprosesser etter avdekking belyses i liten grad. Jeg vil i liten grad belyse skadeomfang og senskader, samt ulike behandlingsformer som benyttes etter seksuelle overgrep mellom barn.

Studien kan ikke brukes til generell slutning omkring foreldres mestringsstrategier, da antallet informanter vil være for lavt for en slik generalisering.

2.3 Seksuelle overgrep i kontekst

Jeg vil videre prøve å sette seksuelle overgrep inn i en historisk, juridisk og terapeutisk kontekst, for slik å prøve å forstå hvordan man opp gjennom historien har forstått og regulert menneskers seksualitet.

2.3.1 En historisk tilnærming

Lover og normer er ulike fra kultur til kultur og vil endre seg over tid. Dette danner rammer for hva som til enhver tid er vurdert som «sannhet» og som passende eller upassende atferd innenfor et samfunn. Begrepet diskurs kan knyttes til dette, og forklares som «en kulturs virkelighetsoppfatning, slik den etableres gjennom praksis til en spesifikk tid og på et spesifikt sted.» (Lock og Strong, 2014, s. 318). Forenklet kan en si at diskursene fungerer som språklige overenskomster med utgangspunkt i historie og kultur, som samtidig er i konstant endring. På denne måten har enkelte former for atferd og ulike grupper av mennesker blitt

definert ut eller inn i forhold til aksepterte normer opp gjennom historien. Foucault (1999) framholder at menneskets seksualitet opp gjennom historien først og fremst har blitt forsøkt regulert gjennom religiøse, juridiske og medisinske diskurser som samfunnet har tatt opp i seg og som har blitt holdt for «sanne». Et godt eksempel på dette er homofili, hvor man kan se en endring fra at det var definert som synd, som noe kriminelt og som en psykiatrisk diagnose, fram til i dag hvor homofili kan sies å nærme seg religiøst akseptert (Hofgaard, 2010).

Beskrivelser av incest i Bibelen viser at det var kulturell aksept for at voksne menn hadde seksuelle forhold til yngre gutter. Samtidig ser man i religiøse tekster forsøk på regulering. I Tredje Mosebok under «Lover om kjønnslig omgang», kap. 18, v. 6-18 instrueres Moses av Gud på hvilke seksuelle former som skal være forbudt. Gud sier her om søskenincest: *«Du skal ikke ha samleie med din søster, som har samme far eller samme mor som du. Enten hun er født hjemme, eller ute, skal du ikke ha samleie med henne»* (Bibelen, 1978/85).

Innenfor sosialantropologien finnes beskrivelser av naturfolk og deres ivaretagelse av barna sine, som gir interessante perspektiver til temaet seksualitet og barns naturlige væremåte. Mange naturfolk lever med seksualitet som en naturlig del av livet, et hverdagslig fenomen på lik linje med arbeid, mat, lek og søvn. James Prescott (1996) studerte hva som skiller voldelige fra ikke-voldelige stammesamfunn. Han fant at to faktorer var utslagsgivende: graden av fysisk kontakt mellom barn og omsorgspersoner de første leveårene, og graden av toleranse overfor eldre barns utforskning av sin seksualitet. Jackson (1982) viser til at vi i vår vestlige kulturkrets fortsatt ser på seksualitet som noe farlig, og at mange vil skåne barn mot kunnskap på dette området. Han hevder at vi ved å holde barn uvitende om seksualitet sannsynligvis gjør dem mer utsatt for overgrep, da det er vanskelig å forsvare seg mot noe man ikke har begrep om. Det er interessant at verdifull kunnskap om holdninger, respekt og ivaretagelse av barn, kan hentes utenfor vår egen kulturkrets, og fra samfunn på et «lavere» utviklingsnivå enn vårt eget (Midtsand, 2014 i Sjøftestad og Andersen, 2014, s. 48).

Samlet kan en se at det har skjedd en gradvis forbedring i voksnes holdninger til barn og hvordan overgrepsutsatte barn har blitt møtt gjennom historien. Etter hvert har bildet av både offer- og overgriperrollen blitt mer nyansert, og forteller oss at seksuelle overgrep blir utøvd av personer av begge kjønn, og mot personer av begge kjønn.

2.3.2 En juridisk tilnærming

Det fins gjennom historien mange eksempler på at overgrep mot barn var velkjent, og hvordan det hersket en varierende grad av oppmerksomhet og fortregning på dette i samfunnet. Et

eksempel fra Danmark viser til at barn utsatt for incest ble sett på som like skyldige som overgriperen inntil grunnlovsendringen i 1886. De første lovene i Norge var først og fremst rettet mot å begrense menns seksuelle omgang med jenter. I den første lovreguleringen vedrørende overgrep mot barn, kriminalloven av 1842, gjøres et skille mellom utukt mot kvinner under 12 år og utukt mot kvinner mellom 12 og 15 år. Fortsatt dreier det seg ikke om overgrep mot barn, men om utukt mot unge kvinner, og med en moralsk begrunnelse om å verne om kvinners ærbarhet i bunnen, - siktemålet var fortsatt ikke å beskytte barn mot overgrep (Søftestad, 2018, s. 40).

Straffelovens kapittel 26 gir oss den juridiske definisjonen av seksuallovbrudd, og hvor seksuelle handlinger konkretiseres som seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd, seksuell handling eller seksuell omgang. I tillegg beskriver straffeloven flere forhold som er sentrale for å avklare hvorvidt handlinger vurderes som straffbare.³ Dette har med relasjonen mellom den som er krenket og krenker å gjøre: Det er ulovlig å utøve seksuell aktivitet med familiemedlemmer i nedstigende linje. Det er videre ulovlig dersom noen utnytter sin stilling eller misbruker et overmaktsforhold for å skaffe seg seksuell tilfredsstillelse, eksempelvis lege, terapeut, trener eller prest.

Når overgriper selv er et barn, er det likevel slik at forholdet kan anmeldes og etterforskes, blant annet for å opplyse saken med tanke på iverksetting av aktuelle tiltak. Dette er hjemlet i straffeprosesslovens § 224 og 226.⁴ En del unge overgripere blir ikke anmeldt til politiet fordi de er under den kriminelle lavalderen. Ingenes og Kleive stiller spørsmålet om vi svikter barn som anklages for å ha begått et seksuelt overgrep, og også offeret, ved at saken ikke etterforskes, da dette er viktig både for å avklare konsekvenser og for den videre bearbeidingen av det som har skjedd for begge parter (Ingenes og Kleive, 2011, s. 83).

Søftestad (2018, s. 57) peker på at det i dag finnes etablerte strukturer, lovverk og virksomheter for å ivareta de overgrepsutsatte barna, men at det fortsatt er slik at samfunnet og hjelpeapparatet bidrar til fortielse av overgrep mot barn. Dette kan forstås som at de sosiale forbud og tabuer mot å ta tak i denne problematikken, fortsatt eksisterer. Fürniss (1991) beskriver fenomenet «secondary denial», hvor de tabuiserende kreftene kan vise seg å være levende i den enkelte familie og deres sosiale nettverk også etter avdekking, rettsak og

---

³ Lov om straff (straffeloven) kapittel 26.

⁴ Lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) kapittel 18.

terapeutisk bearbeidingsprosess. Denne studien søker å belyse hvorvidt det forholder seg slik også blant mine informanter og familier.

2.3.3 En terapeutisk tilnærming

Første skritt mot heling hos en overgrepsoffer kan bestå i å fortelle hva man har opplevd og i opplevelsen av å bli trodd. Det motsatte vil kunne gi en følelse av avvisning og bidra til fortsatt hemmeligholdelse. Psykiater og psykoanalytiker Sigmund Freud bidro til en ny forståelse av barnets seksualitet som noe naturlig og medfødt, og han hevdet i tidlige arbeider at seksuelle overgrep kunne føre til psykiske problemer hos pasientene. Han gikk etter hvert bort fra dette, mulig etter press fra datidens fagmiljø, og utviklet i stedet ødipal teorien, som går ut på at småbarn forelsker seg i foreldrefiguren av motsatt kjønn. Videre utviklet han en teori som gikk ut på at overgrepshistorier hos pasientene ikke hadde funnet sted i virkeligheten, men eksisterte kun i deres barnslige ønskefantasier (Freud, 1972, Søftestad og Andersen, 2014, s. 42).

Freuds teorier kom til å dominere psykoterapeutisk praksis utover 1900-tallet. Seksuelle overgrep ble gjenstand for fortieelse i flere tiår. Det er sannsynlig at hans helomvending bidro til at mange pasienter følte seg avvist av sine behandlere og at mange faktiske overgrep har blitt fortiet. I forskningen på 1950-tallet ble det eksempelvis «dokumentert» at forekomsten av incest lå på omtrent én til en million, samt at incestuøse opplevelser kunne ha positive effekter på barn. Disse holdningene sto seg til godt utpå 70-tallet, og det er beskrevet at både fagfolk og andre vegret seg mot å erkjenne at det skjedde overgrep innen familien (Søftestad og Andersen, 2014, s. 43). En sosialkonstruksjonistisk forståelse av dette kan være at forskerne er barn av sin tid, man dukker ned i et tema med sin forforståelse og avdekker det man ønsker å finne.

Seksuelle overgrep mot barn ble gjenoppdaget og satt inn i en medisinsk kontekst på 1970-tallet. Skadevirkningene på barn på kort og langt sikt ble satt i fokus, og ansvaret for overgrep ble plassert hos den voksne (Søftestad og Andersen, 2014). Vi har de siste tiårene blitt mer oppmerksom på menns misbruk av jenter og menns misbruk av gutter. Vi har begynt å forholde oss til at seksuelle overgrep blir utøvd av mennesker med makt *uansett kjønn*. Dette er en nyansering som utfordrer oss både som fagfolk og som privatpersoner. Særlig gjelder dette saker hvor overgriper selv er et barn eller en ungdom. Melkild (2016) stiller i sin studie spørsmål om diskursen om det seksuelt uskyldige barnet står så sterkt i vår tid at det ikke blir rom for noen diskurs om det seksuelt skyldige barnet. Dette viser tilbake til Foucaults (1999) teori om at gjeldende diskurser og forskning går hånd i hånd og at forskningen blir et slags

bevis for det som diskursen forfekter. McVeigh (2003) hevder at unge overgripere, og særlig i søskensaker, bør utredes og tilbys eller til og med pålegges behandling. Hans advarende holdning støttes også av annen forskning. Prognosene for å stoppe overgrepstatferd viser seg å bedres ved behandling. Overgrepstatferd er like etablert hos unge overgripere som hos voksne (Fanniff og Becker, 2005, Worling og Curwen, 2000).

Kjellgrens (2009) studie viser at omkring 50% av voksne overgripere utførte sitt første overgrep mens de var barn. En oppfølgingsstudie av unge overgripere som alle mottok en form for behandling, konkluderer med at omfanget av intervensjonen var avgjørende. De som hadde fått den mest omfattende behandlingen, var også de som hadde minst tilbakefall (Fortune og Lambie, 2006). I lys av dette kan man forhindre mange seksuelle overgrep ved å korrigere atferd tidlig. Ved å hjelpe en overgriper tidlig, kan det spare mange barn for krenkelser som kan påvirke dem psykisk og fysisk resten av livet.

2.4 Unge som begår overgrep mot søsken

De litteratursøk som er gjort, viser at det er forsket lite på tema søskenincest i Norge, og internasjonalt. Det fins noe relevant nordisk forskning knyttet til unge overgripere, og jeg vil i min studie gjøre rede for noe av dette. Delvis er dette forskning knyttet til søskenincest, delvis er det mer generell forskning vedrørende unge overgripere.

Jeg vil ha fokus på omfang, mulige risikofaktorer for utvikling av denne type atferd og konsekvenser av søskenincest, samt ivaretagelse og behandling av barn og foreldre.

2.4.1 Omfang

Overgrep mellom søsken antas å være den hyppigste formen for seksuelle overgrep begått innenfor familien (Innes og Kleive, 2011). Worling og Curwen (2001) fant så mye som 70% søskenovergrep i sin undersøkelse. Dette er tall som utfordrer oss, da de indikerer at det ikke nødvendigvis er seksuelle interesser som påvirker utvelgelsen av offer. Det kan også være et uttrykk for manglende omsorg, nærhet og tilgjengelighet fra omsorgspersoner. Det er kjent at barn som vokser opp under «normale omsorgsforhold», erverver hemninger som gjør at de ikke tenner seksuelt på hverandre. Søsken som vokser opp med omsorgssvikt, kan derimot danne bånd som gjør at seksualiteten tennes (Tidefors, Arvidsson, Ingvaldson og Larsson, 2010).

Denne bevisstheten bør utfordre fagfolk som jobber med barn og unge til å utforske om barnet kan være utsatt for flere former for krenkelser, som fysisk vold, psykisk vold eller omsorgssvikt, selv om man i utgangspunktet mistenker at det er én form (Søftestad, 2018).

Til tross for det antatt store omfanget av overgrep mellom barn, er det forsket relativt lite på tematikken incest mellom søsken. En av studiene som er gjennomført, omhandler 13.000 søskenincestsaker i USA i tidsrommet 2000-2007. Blant resultatene som kommer fram, er at overgriper er en gutt i 92 % av tilfellene, samt at i bare 11,2 % av sakene er overgriper over 16 år (Krienert og Walsh, 2011).

NOVA Rapport 5/2016 (Mossige og Stefansen, 2016) er den siste omfangsundersøkelsen gjort i Norge på feltet seksuelle overgrep. Her er 4500 ungdommer mellom 18 og 19 år spurt om de er utsatt for vold og seksuelle krenkelser i oppveksten. I rapporten går det fram at 5% av de spurte oppgir å ha opplevd overgrep fra et nært familiemedlem. Begrepet søskenincest er ikke omfattet av undersøkelsen.

JanusCenteret i Danmark utga i 2018 sin 15. statusrapport siden oppstarten. Her oppgis at 25 prosent av alle sakene med unge overgripere ved senteret er søskenovergrep. Data fra senterets rapport forteller at søskenovergrepene starter tidligere, varer lengre og er grovere enn i saker hvor overgriper og offer ikke er søsken. Omtrent en tredjedel av overgriperne har selv vært utsatt for seksuelle overgrep og 75 % har vært utsatt for omsorgssvikt i en eller annen form (JanusCentret, 2018). Som en samlet betraktning underbygger tallene at både forebygging av omsorgssvikt og innsats mot unge overgripere i samfunnet er av stor betydning.

2.4.2 Risikofaktorene

Det er viktig å ha med seg at de fleste som utsettes for seksuelle overgrep, ikke selv blir overgripere. Det er heller ikke slik at alle unge overgripere kommer fra dysfunksjonelle hjem (Kruse, 2011). I forbindelse med kartlegging og utredning kan det identifiseres faktorer som øker gjentakelsesfaren, samt beskyttelsesfaktorer som er iboende barnet selv, familien, skolen og nærmiljøet. Det kan vurderes om noen faktorer er statiske, som omhandler det enkelte barnets overgrepshistorie og konkrete hendelser. Disse vil det være umulig å endre. De andre risikofaktorene kan vurderes å være mer påvirkningsbare og dermed dynamiske. Etter at overgrep er avdekket, er det essensielt at tiltakene rundt den unge overgriperen inkludere jevnlig risikovurderinger, hvor man kartlegger så vel risiko- som beskyttelsesfaktorer, og hvor familie og nettverk er involvert (Askeland, Jensen og Moen, 2017).

Det er imidlertid noen risikofaktorer som kan identifiseres i mange av sakene hvor det har foregått søskenincest. En faktor i disse familiene er tilgjengelighet. Søsken bor sammen, de sover i samme hus og er ofte mye sammen. En følge av dette er at det kan være mulig å

gjennomføre jevnlig overgrep mot søster eller bror uten å bli avslørt (Brennan, 2005, Caffaro og Conn-Caffaro, 2005).

En dysfunksjonell familiesituasjon kan videre bidra til at søsken søker hverandre for nærhet og trøst i mangel av andre nærværende omsorgspersoner. Dette kan utvikle seg i seksuell retning i takt med økende alder. Flere studier peker på at søskenincest hyppigst forekommer i hjem preget av utrygghet, og hvor det er svak og utrygg tilknytning mellom foreldrene og barna. Foreldrene i disse familiene evner ofte ikke å sette trygge og tydelige grenser og framstår dermed som utydelige omsorgspersoner. I tillegg er dette ofte familier med høyt konfliktnivå, og hvor det ofte utøves vold eller også seksuelle overgrep (Caffaro og Conn-Caffaro, 2005, Brennan, 2005, Tidefors, Arvidsson, Ingvaldson og Larsson, 2010, Worling, 1995). I en studie av 12 mannlige søskenovergripere, oppgir én å ha vært utsatt for grov vold i hjemmet. 60 prosent av mødrene i samme studie hadde blitt utsatt for seksuelle overgrep tidligere (Adler og Schutz, 1995). Dette bekreftes i en norsk studie hvor det framkommer at personlig erfaring med seksuelle overgrep øker risikoen for at man selv vil misbruke andre. I samme studie pekes det også på at risikoen for å begå overgrep synes å øke med antall egne misbruksopplevelser (Mossige, Ainsaar og Svendin, 2007). Sammenfattet kan en se at opplevelser med overgrep påvirker menneskers evne til å markere intime grenser, og endrer deres holdninger til seksualitet og seksuelle overgrep.

Det er interessant å vise til funn fra en sammenlignende studie mellom familier hvor det har pågått søskenincest kontra foreldreincest. Her kom det fram at foreldre i begge tilfeller ofte framsto som suksessrike og som personer som bidro i samfunnet (Rudd og Herzberger, 1999).

Mine informanter forholder seg til ulike familier og familiefaktorer i sitt daglige arbeid. Barna har levd under ulike omsorgsbetingelser og har ulikt hjelpebehov, og kjennskapen til hvilke faktorer som kan gi forhøyet risiko for overgrep vil ha betydning for oppfølgingen. I en familie som utad oppleves som suksessrik, kan en tenke at fallet blir ekstra stort dersom overgrepene kommer fram, og at et barn kan bidra til å skjule og fortie sannheten for å opprettholde familiens sosiale kapital.

Oppsummert kan man bemerke at selv om de ulike studiene konkluderer noe ulikt, kan det synes som at utilstrekkelighet i foreldreskap i en eller annen form kan assosieres med denne type handlinger.

2.4.4 Avdekking

Det er her relevant å støtte seg til en vid definisjon av begrepet avdekking, som omfatter det utsatte barns fortelling om overgrep i privat eller profesjonell sammenheng, så vel som avsløringer av andre enn den som er utsatt for overgrep (Ullman, 2003).

Flere studier viser at de fleste overgrep ikke avdekkes i barneårene, og at overgrep som blir avdekket ikke blir kjent for andre før det har gått flere år fra det første overgrepet fant sted. En sammenstilling av totalt 17 ulike studier av ofre for seksuelle overgrep, konkluderte med at 67% av ofrene ikke fortalte om det de var blitt utsatt for før i voksen alder. For incest lå tallene enda høyere (London, Bruck, Ceci og Shumann, 2005). En annen utfordring er at barn ofte underrapporterer om seksuelle overgrep de er utsatt for. Sjøberg og Lindblads (2002) studie av ti barn hvor overgrepene var blitt filmet av en voksen overgriper, kom dette tydelig fram. Barna unnlot å fortelle om hendelser, selv om de var dokumentert, eller de forsøkte å underkommunisere dem. Det var eksempler på at barna ikke ville fortelle hele historien, at de ikke klarte å huske eller at det tilstrekkelig begrepsforståelse for å klare å gjengi det som har skjedd. Bakken (2015) fant i sin studie at barna bekreftet i dommeravhør at de hadde vært utsatt for vold og seksuelle overgrep i rundt 65 prosent av sakene.

Når incest blir avdekket i en familie, vil det virke inn på alle familiemedlemmene i lang tid. Barnet som har avslørt overgrepene, risikerer å bli holdt ansvarlig av de andre i familien. Her kan avhengighetsforholdet og tilknytningsbåndene til krenker gjøre det svært krevende å fortelle for barnet (Alaggia, 2004, McVeigh, 2003, Paine og Hansen, 2002). Man kan oppleve ikke å bli trodd og at situasjonen vedvarer eller forverres. Barnet kan også oppleve å bli trodd, men dersom overgriper ikke tilstår forholdet, kan det få som konsekvens at barnet er den som blir flyttet ut av hjemmet sitt. Dette blir ekstra komplisert i incestsakene, hvor man har samme mor og/eller far. Fürniss (1991) peker på at følelser som skam og skyld hos barnet, og en opplevelse av press, trusler og bestikkelser fra overgriper for ikke å fortelle hemmeligheten, kan bidra til å gjøre situasjonen ekstra vanskelig for det utsatte barnet.

2.4.3 Forståelse

Selv om overgrep mellom søsken antas å være den hyppigste formen for seksuelle overgrep begått innenfor familien, har dette temaet fått lite oppmerksomhet sammenlignet med andre overgrep mot barn. Det er et underrapportert og tabubelagt tema, forbundet med holdninger som at dette angår ikke andre enn familien (Ingnes og Kleive, 2011, Krienert og Walsh, 2011). Sjøfstad (2018) er som tidligere nevnt opptatt av de alvorlige følgene hemmeligholdelse kan ha for barnet. Tendensen til å bortforklare og usynliggjøre overgrep

hos familie og hjelpeapparat, settes i sammenheng med mekanismer i samfunnet som styrker usynliggjøringsprosesser og mangel på avdekking. Sjøftestad hevder at slike mekanismer for ugyldiggjøring fortsatt preger avdekkingsarbeidet i skoler, barnehager og helsestasjoner, i likhet med undersøkelsesarbeidet til barneverntjenesten og politiets etterforskning (Sjøftestad, 2018, s. 57).

To australske studier er interessante, da de begge understøtter dette inntrykket. Begge studiene utforsker ofrene og deres familiers oppfatninger etter at det har blitt avdekket søskenincest. Margareth Rowntree (2007) intervjuet 19 kvinner som hadde blitt utsatt for overgrep fra eldre brødre, om deres erfaringer rundt familiens håndtering samt hvordan de ble møtt av hjelpeapparatet. En analyse av funnene viste at seks «sannheter» eller holdninger rundt det som hadde skjedd, utpekte seg tydeligst ut fra kvinnenenes erfaringsgrunnlag: Det er offerets feil. Søskenincest er naturlig eller normalt. Søskenincest er et familieanliggende. Søskenincest er ikke alvorlig. Søskenincest er tabu som tema. Søskenincest er overgrep. Det er påfallende hvor stort fokus både familie og hjelpeapparat har på offerets ansvar og skyld, og hvor lite fokus det er på at det som har skjedd er en forbrytelse.

Anne Welfares (2008) studie omfatter 21 familier hvor det har foregått søskenincest, og består av både offeret og andre familiemedlemmers opplevelse av det som har skjedd. Oppsummert viser studien at om lag halvparten av familiene hadde en tilnærming til å ta det som hadde skjedd på alvor og til å ønske å støtte og hjelpe både offer og overgriper. De øvrige familiene hellet mot strategier som fornektelse og bagatellisering. Tilnærmingen med å ivareta både offer og overgriper er vurdert å være avgjørende for at familien over tid skal kunne fungere som normalt igjen. Like fullt blir det påpekt at strategien med å støtte både offer og overgriper opplevdes krevende. Det handlet om å ta innover seg Alvoret og skadevirkningene, ansvarliggjøre overgriper og samtidig vise begge støtte og kjærlighet.

Forskjellene som framkommer i familienes forståelse i Welfares studie synes særlig interessant opp mot min problemstilling knyttet til familiers mestringsstrategier.

2.5 De berørte familier

Barn og unge som forgriper seg på søsken eller andre barn, er forskjellige. Det eksisterer ikke noe utredningsprogram som forteller hvorfor et konkret barn utvikler seg til å begå overgrep, men de fleste av disse barna har noen felles trekk. Vi vet også en del om forhold i et barns oppvekstmiljø og omgivelser som kan bidra til å beskytte barn mot å begå overgrep.

2.5.1 Et tilstrekkelig foreldreskap

Kunnskapen om det vi kan kalle kjennetegn ved et tilstrekkelig foreldreskap, kan hjelpe oss å bli mer oppmerksomme på overgrepssatferd hos barn, og bidra til å forebygge utvikling av overgrepssatferd (Ingnes og Kleive, 2011).

Bronfenbrenners (1979) begrep sosiale adresser innebar merkelapper som enslig, arbeidsledig, psykisk syk eller multiproblemfamilie som betegnelse på familier. I forskningen har man ofte påvist en sammenheng mellom slike merkelapper på foreldre, og psykiske lidelser hos barn. Broberg, Almqvist og Tjus (2006) påpeker at det ikke er de sosiale fenomener i seg selv som skaper problemer hos barnet, og at man må se på den psykologiske sfæren – hvordan samspillet mellom barn og foreldre eventuelt påvirkes av det fenomenet den sosiale adressen beskriver.

Kvaliteten på den tidlige tilknytningen mellom barn og foreldre vil være vesentlig for at barnet skal forstå samspillet mellom seg og verden omkring. Barnets evne til å utvikle en trygg tilknytning, henger nært sammen med tilgjengelige, trygge og stabile foreldres evne til å være lydhøre overfor barnets signaler og svare på dem på en forståelig måte. En mamma som er deprimert etter fødselen, eller opptatt av egne problemer, vil i liten grad evne å møte det lille barnets behov for respons og kontakt. Dette kan få alvorlige konsekvenser for barnets tilknytningsatferd, og gi senere utfordringer i møte med andre mennesker, men forklarer ikke alene en utvikling mot overgrepssatferd (Kvelling, 2015, Ingnes og Kleive, 2011).

For å gi barnet den nødvendige følelsesmessige og intellektuelle stimuleringen, kreves at foreldrene er interesserte, engasjerte, empatiske og har de nødvendige evnene. Disse kvalitetene ved foreldrefunksjonen har stor betydning for barnets utvikling og selvopplevelse og forståelse av verden omkring seg (Killén, 2013, s. 36). Dette er noe de fleste foreldre intuitivt forstår og klarer, ut fra at de kjenner på positive følelser og har realistiske forventninger til hva barnet deres trenger. Alvorlige kriser i hjemmet vil kunne føre til at det blir vanskeligere å se og møte barnets behov. Alvorlighetsgrad og varighet av krise og sykdom vil virke inn på hvor mye foreldrene påvirkes av det som skjer. Korte tilstander vil påvirke omsorgskapasitet i mindre grad enn mer langvarige tilstander, og alvorlige tilstander mer enn de mindre alvorlige. Noen foreldre vil greie å holde oppe omsorgskapasiteten til tross for dette, mens andre vil føle seg utilstrekkelige grunnet mangel på overskudd og liten kapasitet til å ivareta omsorg for barn (Bergem, 2018, s. 40-41). Psykisk utviklingshemmede foreldre kan ha utfordringer med å møte barnets behov, samtidig vil også foreldre med normal

intelligens kunne bli så oppslukt av egne problemer at de ikke klarer å gi barnet sitt nødvendig stimulering (Broberg, Almqvist og Tjus, 2006).

Diana Baumrind (1971) beskrev fire oppdragerstiler ut fra dimensjonene kontroll og kjærlighet: autoritær, autoritativ, tillatende og forsømmende. Studier har vist at den autoritative - kjennetegnet ved en hierarkisk, varm relasjon – klarest er forbundet med positiv utvikling for barnet. Den autoritære, mer hierarkisk og mindre varm, samt den forsømmende, mindre hierarkisk og mindre varm, fører til en dårligere utvikling (Darling og Steinberg, 1993).

Foreldre har i tillegg til å gi trøst og trygghet og stimulering, også en viktig oppgave som positive og stabile rollemodeller for sine barn. Eksempel på dette er relasjonen mellom kjønnene og hvordan man evner å løse konflikter i familien. Konsekvensen av å vokse opp i en familie hvor det utøves vold i de nære relasjonene, blir at barnet lærer at den ene forelderen ikke behandler den andre som et likeverdig menneske. I tillegg vil barnet erfare at vold er en måte å undertrykke andre på, og en metode for få gjennomslag for sin vilje. Vold, tvang og trusler er en løsning på følelsesmessig stress, og der den sterke utøver kontroll og vold mot den yngre eller svakere. Dette vil være det atferdsmønsteret som barnet har lært, og som senere kan føre til at man tyr til seksualisert eller annen vold i en vanskelig situasjon (Inges og Kleive, 2011). Mossige (Mossige, Ainsaar og Svendin, 2007) konkluderte i sin studie som nevnt med at personlig erfaring med seksuelle overgrep øker risikoen for at man selv vil misbruke andre. Samme studie viser at faren for å begå overgrep ser ut til å øke med tallet på egne misbruksopplevelser.

2.5.2 Et systemisk perspektiv

Ut fra en faglig forankring i sosialt arbeid og familierapi, er det naturlig å ta utgangspunkt i et systemisk perspektiv på familienes opplevelser når overgrep avdekkes. En systemisk forståelse innebærer at vi forstår mennesker som medlemmer av systemer, først og fremst familiesystemet, men også som medlemmer av skolesystemet, vennemiljøet og samfunnet (Johnsen og Torsteinsson, 2012, Frøyland, 2017). Dette perspektivet flytter fokus bort fra individet og over på helhet og relasjoner, det gir oss mulighet til å forstå mennesket i sin kontekst og den gjensidige påvirkningen mellom oss (Frøyland, 2017, s. 12). Av dette følger en forståelse av at alle i familiesystemet påvirker hverandre gjensidig, og at det vil få konsekvenser for hele familiesystemet når et familiemedlem utsettes for overgrep av et annet. Med utgangspunkt i dette perspektivet, er det relevant å utforske familiers opplevelse og håndtering når det er avdekket søskenincest.

Den delen av systemteorien som er knyttet til sosiale systemer og menneskelig samhandling, knyttes til navn som Gregory Bateson og Urie Bronfenbrenner (Bø, 2012). Bateson så på menneskelig atferd som for kompleks til å forklares lineært, og at det derimot må sees som et gjensidig sirkulært samspill som knyttes sammen i relasjoner. Dersom en del endrer seg, skapes ubalanse og hele systemet vil endre seg (ibid., s. 18). Ved å bruke sirkulær tenkning og beskrivelser får vi en mulighet til å forstå og forklare de komplekse prosessene som skjer mellom oss mennesker, hvor alt kontinuerlig virker inn på alt (Frøyland, 2017, s. 28).

Overgrep på barn skjer også i en samhandling mellom overgriperen og barnet. Søftestad (2005, s.37) presiserer at dette er en samhandling som er «iscenesatt og vedlikeholdt av overgriperen». Det er verdt å merke seg at feministbevegelsen klart har tatt avstand fra en sirkulær årsaksforklaring til maktbruk, vold og seksuelle overgrep (Boscolo og Bertrando, 1996).

Utviklingsøkologen Bronfenbrenner introduserte uttrykket utviklingsøkologi, hvor han brukte naturens økosystem som et bilde på hvordan alt påvirker alt i et oppvekstmiljø. Han satte alle faktorer inn i en systemisk utviklingsøkologisk modell, med nivåer fra innerste mikronivå via mesonivået og eksonivået til det ytterste makronivået (Bø, 2012, s.171). På mikronivået finner vi de systemene som utgjør settinger og arenaer hvor barn og unge ferdes, eksempelvis familie, vennekrets, barnehagen og skolen. På mesonivået fins de bånd og samspill som dannes mellom ulike settinger og arenaer, eksempelvis foreldres kontakt med skole, eller andre arenaer i barns liv. Eksonivået er miljøene en person sjelden eller aldri besøker, men der det likevel skjer ting som kan være viktige for liv og utvikling (Bronfenbrenner, 1979, s.25). I denne konteksten kan eksempel på dette være behandlingsforløpet til offeret eller overgriper, som man ikke direkte tar del i, men som vil ha betydning for familiens fungering videre. På makronivået finner vi de kulturelle mønstre i samfunnet knyttet til eksempelvis verdier, politikk, tradisjoner og sosial organisering (Bronfenbrenner, 1979, s. 26). Det kan eksempelvis være ulike synspunkter i et samfunn på hvordan man bør gå fram for å hjelpe barn og familier på best mulig måte: Hvilke faglige og normative argumenter bør ligge til grunn for hvordan tjenestene skal arbeide med avdekking av overgrep? Ulike holdninger og argumenter kan prege tilnærmingen til hjelpen som gis, noe som vil ha betydning for barna og familiene som er berørt.

Statlige føringer i Norge har i lang tid gått i retning av tverrfaglig samarbeid, som vil si en *integrert tilnærming* til overgrepssaker, og med mål å oppnå en terapeutisk effekt for barnet. En *rettsbasert tilnærming* er en juridisk modell, hvor hovedfokus er at seksuelle overgrep er

kriminelle handlinger som er uakseptable. Målet er å dømme og straffe overgriperen, også dersom han eller hun er i familie. En *konfidensiell tilnærming* oppsto i Belgia som motreaksjon på dette, og innebar at familiemedlemmer kunne henvende seg til hjelpeapparatet med opplysninger om eller med påviste skader på barn, uten at det ble rapportert til barnevern eller politi. En *relasjonsorientert tilnærming* oppsto i Norge, også den som reaksjon på en rettsbasert praksis. Tilnærmingen var å finne løsninger der rettsapparatet ikke ble involvert, ut fra et samtaleperspektiv mer enn et utredningsperspektiv, og hvor beskyttelse for eventuelt videre overgrep var hovedmålsettingen i samtalene (Søftestad, 2018, s. 224-228).

Det er klare motsetninger mellom disse tilnærmingene på makronivået, som i stor grad vil berøre det enkelte barnet og familiene på mikronivået. En systemisk tilnærming hjelper oss å se hendelsene i familien i en større kontekst: Er det slik at overgrepssaker best løses gjennom bruk av barnevernloven og straffeloven, eller ved en terapeutisk tilnærming med samtaler og avtaler mellom barnet, foreldrene og overgriper når denne er i nær familie? Dette er et underliggende tema i denne studien, da det problematiseres av både informantene og familiene som står midt oppe i disse dilemmaene og kjenner dem på kroppen.

3 Metode

I dette kapitlet presenteres forskningsprosessen. Innledningsvis foretas en gjennomgang av vitenskapsteoretisk utgangspunkt. Videre gjøres rede for mitt ståsted innen feltet og for valget av forskningsmetode. Denne delen omfatter også noen etiske betraktninger, samt noen punkter knyttet opp mot vitenskapelig redelighet. Deretter presenteres framgangsmåten jeg har brukt for å innhente det empiriske materialet, og hvordan data er analysert.

3.1 Epistemologi

3.1.1 Sosialkonstruksjonisme

Oppgaven tar utgangspunkt i et postmodernistisk grunnsyn med hovedvekt på sosialkonstruksjonisme. Dette vil si et syn på virkelighet som noe ikke endelig eller objektivt, og at fenomener som oppfattes som virkelighet kan betraktes på ulike måter (Storø, 2008, Johnsen og Torsteinsson, 2012).

Sentralt i denne tilnærmingen, står tanken om at kunnskap om verden alltid vil være knyttet til den spesifikke kulturelle og historiske konteksten vi befinner oss innenfor. Dette betyr at det vi oppfatter som virkelig kan oppleves annerledes av andre, til andre tider og i andre kulturer.

Den sosiale verden er konstruert via menneskers praksis og er derfor ikke evig og uforanderlig (Storø, 2008).

En sosialkonstruksjonistisk tilnærming vil være at det ikke finnes noen absolutt sannhet om verden. Likevel vil ikke det innebære at våre framstillinger av virkeligheten er like sanne. Det har opp gjennom historien vært ulike tilnærminger til incest og seksuelle overgrep, og hvilke handlinger som regnes som kriminalitet har endret seg over tid. Man kan si at lover og regler i et samfunn er konstruksjoner i kontinuerlig endring.

3.1.2 Ståsted og forforståelse

Mitt ståsted som forsker er bestemmende for hvilken problemstilling som er mest aktuell for studien, hvilken metode som anses mest relevant og for hvordan resultatene vektlegges og formidles. Spørsmålet vil ikke være *om* forskeren påvirker prosessen, men på hvilken måte man gjør det (Malterud, 2017).

Ut fra et sosialkonstruksjonistisk perspektiv, vil min måte å betrakte verden på, bidra til å skape det jeg oppfatter av virkeligheten. Min måte å se verden er en del av min forforståelse, eller de briller som vil farge det jeg ser (Røkenes og Hansen, 2012). Forforståelsen vil være satt sammen av det jeg er bevisst på, det jeg bringer inn som en slags taus kunnskap, og det jeg tar for gitt knyttet til de fenomener jeg studerer (Leira, 2003). Fokus på egen forforståelse og det at jeg aldri vil greie å starte med fullstendig blanke ark, kan gjøre det lettere å holde oppe en kritisk refleksjon til fenomenet jeg har valgt å studere.

Underveis i utforming av spørsmål og intervjuguide, samt underveis i intervjuene og den påfølgende analysen, prøver jeg å være meg bevisst at jeg ubevisst kan dreie fokus ut fra egen forforståelse og interesse for tematikken i studien.

Jeg har valgt familien og familiemedlemmers mestringsstrategier som tema for min studie. Med dette fokuset løftes foreldres betydning for barna og barnas betydning for foreldrene fram. Som tidligere nevnt, vil de fleste familier til barn og unge som begår seksuelle overgrep, også være en viktig ressurs i endringsarbeidet. For den som er krenket, vil de på samme måte være betydningsfulle i behandlingsarbeidet rundt barnet sitt.

I arbeidet mitt er jeg i kontakt med familier hvor det har skjedd overgrep mellom barn. Mitt ståsted i studien er at seksuelle overgrep og incest er kriminelle handlinger og ikke konstruksjoner av menneskelig samhandling eller praksis.

Jeg har med meg en forståelse av at hele familiesystemet påvirkes dersom noe skjer med et av familiemedlemmene. Likeledes er jeg bevisst på at det kan vokse fram en sympati med offeret samtidig som man tar avstand fra overgriper. Dette er en faktor som jeg har prøvd å være bevisst, men som kan ha påvirket studien i noen grad.

Min forforståelse forut for dette prosjektet har vært at søskenincest ofte dysses ned og bortforklares av de familier som berøres. Likeledes at ulike utfordringer i familiene ofte kompliserer oppfølging og hjelp til de berørte barna. Dette er hypoteser jeg ønsker å belyse i studien.

3.2 Valg av metode

Min problemstilling knyttes til hvordan foreldre opplever og håndterer overgrep mellom barn i en familie. Kvalitativ metode bygger på data som ikke kan tallfestes, og kan være særlig anvendelig for å utforske subjektive erfaringer, nyanser og de ulike kvalitetene ved fenomenene som skal studeres (Johannessen, Tufte og Christoffersen, 2010). Jeg har valgt kvalitativ metode ut fra at jeg opplever det som best egnet for å studere foreldres og andre familiemedlemmers opplevelser og erfaringer knyttet til mitt valgte tema.

3.2.2 Utvalg, rekruttering og gjennomføring av intervju

Mine informanter er fire representanter for behandlingsapparatet. De ble bedt om å velge ut en familie de følger opp, eller har fulgt opp, hvor tematikken overgrep mellom søsken er grunnen til oppfølgingen. Dette førte til at jeg fikk tilgang på informasjon om fire familier, og dette er således datagrunnlaget studien bygger på.

Informantene har alle erfaring med temaet søskenincest og oppfølging av barn og familier som opplever denne problematikken. Alva og Berit har fulgt opp offeret i sine saker, mens Cathrine og Dagrun har erfaring fra oppfølging av både offer og krenker i ulike saker. Alle har hatt kontakt med en eller begge foreldre i tiden de har jobbet med sakene. En informant er behandler i BUP og deltaker i nasjonalt klinisk nettverk vedrørende barn og unge med skadelig og bekymringsfull seksuell atferd (SSA). En informant er familieterapeut og behandler i BUP, med erfaring fra oppfølging av familier hvor det har vært avdekket søskenincest. En er psykiatrisk sykepleier i kommunen og samarbeider med instanser som barnevern, skole og annet lokalt hjelpeapparat omkring familier som trenger koordinert innsats og hjelp. En fjerde er avdelingsleder og miljøterapeut ved en barnevernsinstitusjon som utreder og behandler barn og unge med SSA. Det eksisterer per i dag to slike institusjoner i Norge. Målgruppen er barn og unge fra 12 og opp til 18 år, som har begått

seksuelle overgrep mot andre barn/unge. Ved institusjonene er familieveiledning og -behandling en sentral del av behandlingsløpet.

Informantene er rekruttert gjennom skriftlig invitasjoner og oppfølgende telefonsamtaler til den enkelte behandler og til ledelsen ved den enkelte arbeidsplass. Rundt ti henvendelser ble gjort til ulike institusjoner, BUP'er og kommunalt hjelpeapparat. Responsen uteble helt fra enkelte, men jeg lykkes etter hvert å få positivt svar fra fire informanter. Jeg har hele veien vært bevisst på at temaets spesielle karakter gjør rekrutteringsarbeidet utfordrende. Når jeg henvendte meg, etterspurte jeg spesifikt etter erfaring og oppfølging av familier hvor det er avdekket overgrep mellom søsken. Behandleren i BUP som inngår i det nasjonale nettverket knyttet opp mot SSA tok jeg direkte kontakt med da jeg hadde kjennskap til henne fra tidligere. Ut fra dette er det grunn til å tro at mitt utvalg av informanter sitter på større kompetanse om seksuelle overgrep enn gjennomsnittet for sin yrkesgruppe.

Alle mine informanter er kvinner. Dette nevnes fordi det kan ha påvirket svarene og funnene i studien. Jeg henvendte meg til både kvinner og menn i rekrutteringsfasen, slik at dette ikke har vært tilsiktet fra min side. Det er heller ikke slik at institusjoner, BUP og kommunal helsetjeneste er typiske kvinnearbeidsplasser, men en kan anta at flertallet av de som jobber disse stedene, er kvinner. Det kan vurderes som en mangel ved studien at det mannlige perspektivet faller bort. Samtidig vil det være slik at rutiner og prosedyrer ved den enkelte arbeidsplass skal følges. Ut fra et slik perspektiv er ikke dette en vesentlig mangel. Rundt 90 prosent av alle seksuelle overgripere er menn (Søftestad og Andersen, 2014). Dette sammenfaller med studien, hvor samtlige barn og unge som har begått overgrep mot søsken, er gutter. De som har blitt krenket er både gutter og jenter.

Alle intervjuer er gjennomført med kun forsker og informant til stede. Intervjuene ble gjennomført på den enkeltes arbeidsplass, da samtlige ga uttrykk for at de ønsket dette. Dette vurderes som en god og velegnet framgangsmåte, som bidro til å fremme faglig trygghet og ro rundt intervjusituasjonen. Intervjuene er tatt opp med digital diktafon og transkribert til norsk bokmål.

3.3 Analysemetode og analyseprosess

I en analyse må man som forsker stoppe opp, vurdere materialet og se etter relevante mønstre som kan belyse problemstillingen. Selve analysen vil være en tolkningsprosess fra en transkriberer intervjuene fra muntlig tale til tekst, og til forskeren splitter opp meningsinnholdet i kategorier (Postholm, 2010). Man må underveis holde ulike alternative

tolkninger opp mot hverandre. Analysemetoden man velger skal bidra til at det blir enklere for forskeren, på en systematisk måte, å gjennomføre sin studie. Det fins mange alternativer for en tverrgående analyse. Grunnleggende prinsipper som å skaffe seg oversikt over materialet, kode materialet i meningsbærende enheter, abstrahere og sammenfatte, går igjen i de fleste av analysemetodene.

Mitt analysearbeid er inspirert av Malteruds (2017) systematiske tekstkondensering. Dette er en metode for tematisk tverrgående analyse av kvalitative data. Analysen gjennomføres i fire trinn: 1) å få et helhetsinntrykk, 2) å identifisere meningsdannende enheter, 3) å abstrahere innholdet i de enkelte meningsdannende enhetene, og 4) å sammenfatte betydningen av dette.

Etter transkribering brukte jeg tid på å lese grundig gjennom hele datamaterialet for å gjøre meg best mulig kjent med det. Jeg leste gjennom hvert intervju med tanke på å danne meg et inntrykk av hvilke foreløpige temaer som pekte seg ut. De foreløpige temaene som ble identifisert i analysens første trinn er disse fem temaene: **Forståelse av overgrepet, håndtering av overgrepet, ulikheter i familiemedlemmers måter å forstå, møtet med hjelpeapparatet og framtidsperspektivet.** Under kategoriseringen av data blir de meningsbærende enhetene videre sortert og redusert til tre kodegrupper. Med utgangspunkt i de valgte kodene, leste jeg gjennom hvert intervju på nytt i samme rekkefølge, for å finne fram til det Malterud (2017) kaller «meningsbærende enheter». Dette vil si tekstenheter som kan koples til ett eller flere av de valgte temaene. Temaene bidro til at jeg lettere kunne sortere ut hvilke deler av materialet som var relevante og hvilke som var mer irrelevante. Jeg valgte å legge noen sitater under alle kodene.

På neste trinn jobbet jeg meg fram til en gruppering av de meningsbærende enhetene i subgrupper under hver kodegruppe. Dette gjorde det enklere å sortere bort sitater og kunne konkludere med at kodegrupper og subgrupper framsto som presise og samtidig tilstrekkelig differensierte. Subgruppene fikk egne titler, og jeg hentet fram sitater som kan sies å sammenfatte sitatene i hver subgruppe. Dette er i tråd med Malteruds (2017) begrep kondensater. Det vil si konstruerte sitater som skal gjenfortelle og sammenfatte innholdet fra de meningsbærende enhetene ved at de omsettes til en mer generell form. Videre gjorde jeg et utvalg av «gullsitater» blant mine data. Dette kan forstås som faktiske sitater brukt for å få tydeligst mulig poengtert det som er abstrahert (Malterud, 2017, s. 107-108). Mine kodegrupper ble disse:

Taushet og fortielse

De kompliserte familieforholdene

Å overleve videre

Veien fra rådata til temaer, og videre fra temaer til koder følger en logikk som det ikke nødvendigvis er lett å få øye på. Jeg brukte mye tid på å etablere de ulike kodegruppene, og på vurderinger rundt de meningsbærende enhetene under hver kode. En kritisk tilnærming til prosessen er å spørre om forskeren er teoretisk informert, eller om det er en forforståelse knyttet til tematikken som har ledet fram til valget av nettopp disse kategoriene. Som Malterud (2017, s. 104) poengterer, er det opp mot det totale datamaterialet vi til slutt skal vurdere våre funn.

3.2.1 Semistrukturerte intervjuer

Jeg har samlet inn kvalitative data gjennom semistrukturerte intervjuer og bygd opp mine data på grunnlag av opplysningene fra informanter i hjelpeapparatet rundt barn og familier med overgrepssproblematikk. Jeg har fått informasjon om deres opplevelser av dette slik de formidles i samspill med meg. Formålet med å bruke samtalen i forskning ved hjelp av et kvalitativt intervju, er nettopp dette; å forsøke å forstå informantenes verden (Kvale og Brinkmann, 2015). Mine informanter kommer som nevnt fra hjelpeapparatet, og har relativt lik yrkesbakgrunn. Alle informanter har fått stilt de samme spørsmålene.

De semistrukturerte intervjuene har en overordnet intervjuguide (vedlegg 1) som utgangspunkt, men denne er fleksibel i form av at spørsmål og rekkefølge kan varieres og man kan bevege seg fram og tilbake i guiden (Johannesen, Tufte og Christoffersen, 2010, s.137). Flexibiliteten dette åpner for, var noe jeg ønsket meg for studien, samtidig som jeg hadde en struktur å støtte meg til underveis i intervjusituasjonen. Jeg brukte en del tid på utforming av spørsmål, og fikk innspill fra veileder på å ha relativt få, åpne spørsmål til informantene, som la til rette for å dele erfaringer og opplevelser mest mulig fritt.

3.4 Etske hensyn og vurderinger

I all forskning befinner man seg i spenningsfeltet mellom et ønske om å vinne ny innsikt og etiske hensyn. I denne studien forskes det på et sensitivt tema, fordi det omhandler sårbare enkeltmennesker og deres familier. Dette fordrer ekstra varsomhet. Jeg støtter meg i denne studien til Kvale og Brinkmanns (2015) etiske retningslinjer og legger disse til grunn for mine vurderinger under hele forløpet av arbeidet. Viktigheten rundt å ha en bevissthet rundt forskerrollen, forskerens ansvar for å unngå skade, samt informantenes selvbestemmelse og autonomi er tre fokusområder hos forfatterne (Kvale og Brinkmann, 2015).

3.4.1 Hensynet til informantene

Tidlig i prosjektet ble det utformet en søknad til NSD. Denne bestod av en presentasjon av prosjektet, hva det ville innebære å delta og en søknad om godkjenning. Godkjenningen er vedlagt (vedlegg 2). De som ble forespurt om deltakelse, ga sitt informerte samtykke via vedlagte skjema (vedlegg 3). Samtykkeerklæringen ble gjennomgått og undertegnet før intervjuet ble gjennomført.

Informantene er anonymisert i studien. De deltar ut fra sin yrkesrolle og derigjennom sin kjennskap til og kunnskap om de berørte familiene. Samtidig er fagmiljøene som jobber med denne problematikken ennå forholdsvis små, slik at informantene kan tenkes i noen grad å kunne identifisere hverandre. Forskerens plikt til å respektere informantens privatliv innebærer at folk skal ha rett til å bestemme hvem de slipper inn i livet sitt og hva som deles av informasjon (Johannesen, Tufte og Christoffersen, 2010, 137).

Jeg opplever i intervjusituasjonene at det er en delvis utfordrende balansegang å respektere familiers integritet etisk sett når studiens omhandler et så sensitivt tema som søskenincest. Samtidig drives jeg av en motivasjon til å innhente interessant kunnskap som vil være viktig for arbeidet rundt barn med denne problematikken videre. Dette oppleves som en viktig etisk vurdering i studien, da informantene som deler informasjon med meg også har stort fokus på dette hensynet. Underveis i intervjuene er informant og intervjuer gjensidig opptatt av at det skal deles generell informasjon, og at det ikke deles detaljer knyttet til overgrep, omstendigheter ved hendelser eller familieforhold som kan bidra til å identifisere noen av de berørte familiene.

Evnen til å romme det informanten forteller på en respektfull og ivaretagende måte, er et viktig hensyn i forskningen rundt temaer som kan oppleves sensitive. Informantene informeres om at alt av data blir nedskrevet i anonymisert form og at samtykkeerklæringen oppbevares på en kryptert enhet og slettes når prosjektet er ferdigstilt.

Når det gjelder studiens validitet og reliabilitet, tar jeg utgangspunkt i Kvale og Brinkmanns (2015) beskrivelser. Jeg mener at jeg har redegjort tilstrekkelig for dette i kapitlet over, samt i drøftingskapitlet og i den avsluttende oppsummeringen.

4.0 Analyse av datamaterialet

I det videre presenteres resultatene fra intervjuene med utgangspunkt i problemstillingen og med bakgrunn i temaene fra intervjuguiden. Jeg presenterer funnene for det enkelte tema og foretar en samlet gjennomgang av de funn jeg har gjort i drøftingskapitlet til slutt.

Jeg velger å referere til informantene fra hjelpeapparatet rundt familiene ved bruk av fiktive navn og uten å knytte dem til arbeidssted eller profesjon. Dette begrunnes i hensynet til familiene som er berørt og vurderinger rundt sensitiviteten i materialet. Jeg har for enkelhets skyld valgt navn på informantene som starter på de fire første bokstavene i alfabetet: Alva, Berit, Cathrine og Dagrur.

4.1 Taushet og fortielse

4.1.1 Det ujevnlige har skjedd: «Men de sier jo at de har jo hatt det kjekt i lag også»

Den påkjenningen det er for foreldre å få vite at det har skjedd overgrep innenfor rammene av familien er noe som tematiseres av alle hjelpere i studien. Alva beskriver at foreldrene formidler sjokk og vantro og bebreider seg selv, for ikke å ha fanget opp noen signaler på at det skjedde overgrep mellom barn i familien: *«Altså, vi har jo tenkt mange ganger, at de føler sånn skyld på at; enn at vi har tillatt dette her, det har vært i hjemmet vårt, det har, altså vi har brukt han som barnevakt, vi har trodd at alt har vært bra»*. Cathrine beskriver fars sjokkreaksjon slik: *«Altså faren han satt og bare, han visste jo ikke hvor han skulle gjøre av seg når jeg satt og leste opp alt det som hadde skjedd da...Og han skjønnte jo ikke hvordan det der kunne ha skjedd og at hun jenta her kunne ha holdt på den hemmeligheten»*.

Informantene erfarer alle at det sitter langt inne for mange barn å fortelle om overgrep, og at det kan ha pågått i lang tid når det avdekkes. Avdekking skjer i de aktuelle sakene her enten ved at 1) offer forteller til behandler, 2) andre som er utsatt forteller, 3) det avdekkes deling av informasjon i sosiale medier eller 4) at overgriper forteller til foreldrene.

Som sitatene innledningsvis indikerer, er det informantenes erfaring at det er nesten umulig å ta inn alvoret i det som har skjedd for mange foreldre. I et tilfelle tror den ene forelderen på det som har kommet fram, mens den andre benekter fullstendig at det kan ha skjedd.

Informantene erfarer også at barna over tid kan gi signaler om at noe er galt gjennom atferd eller diffuse fysiske og psykiske symptomer, uten at de klarer å direkte sette ord på det.

Overgrep kan ha pågått lenge før det avdekkes, noe som også er vanskelig for foreldrene.

Funn i studien viser at frykt for overgriper som bor i samme hus, er én årsak til dette. Eller at

et barn, som et resultat av krenkelser over tid, tror at det «er slik det skal være» når han er sammen med storebror og de voksne ikke er hjemme. En annen forklaring er forståelsen barnet har om at det vil ødelegge familien om hemmeligheten kommer opp; Da må noen flytte.

Et annet funn er at informantene formidler at avdekkingen av overgrep får ulike konsekvenser i familiene. Alva forteller at overgriper anmeldes, flytter ut og ilegges besøksforbud. Berit forteller at overgriper tas under barnevernets omsorg og plasseres i institusjon. Cathrine forteller at offeret flyttes til annen familie sammen med mindre søsken. Dagmar forteller at offer og overgriper fortsetter å bo sammen i tiden etter at overgrep er avdekket. Dagmar forteller om denne familien: *«Men så ble hun jo ikke noe bedre og bror bodde jo fortsatt hjemme. Og foreldrene fornektet på en måte det her, og så begynte jeg å få noen tanker om, hva om det her foregår ennå. For hun har ikke gitt meg noen bekreftelse på at det her var ferdig».*

Funn i studien viser at både barn og foreldre bidrar til at taushet og hemmeligholdelse fortsatt preger disse sakene. En kan også se at fortielse fra foreldre, og faktisk også et hjelpeapparat som ikke melder fra, i noen tilfeller bidrar til at overgrep fortsetter å skje. Det er videre tydelig sammensatte årsaker til at barn ikke forteller. Funn i studien tyder på at det kan handle om frykten for ikke å bli trodd, for å få skylda, samt mulig manglende forståelse og språk for seksualitet. Fra flere foreldre kan vi i materialet se tendens til bagatellisering og benektelse av at seksuelle overgrep foregår, muligens motivert av et ønske om å opprettholde familiens «gode navn og rykte». Funnene er med på understøtte tanken om at seksuelle overgrep, og særlig mellom søsken, fortsatt er gjenstand for fortielse og ugyldiggjøring i samfunnet.

4.1.2 Dilemmaene i familien: «Det her blir for vanskelig og stakkars storebror»

Alle informantene synes å være opptatt av at de unge overgriperne er barn og at de på samme måte som de er overgripere, også kan være mulige ofre for overgrep eller omsorgssvikt. De har alle sympati med både offer og overgriper, samtidig som de ser alvor og grovhet i sakene. De har alle et fokus på dilemmaene foreldre står overfor når det avdekkes overgrep og man kan føle seg tvunget til å foreta et umulig valg mellom søsken. Dette sitatet fra Cathrine beskriver ambivalensen hos en far: *«Jeg vet ikke jeg, om alle blir lojal til både krenker og den som blir krenket, men i alle fall tror jeg han her ble veldig delt. Men og fordi han hadde stått alene som pappa da. Og skulle redde de her tre ungene sine som...alle har slitt».*

Et annet dilemma tydeliggjøres av Berit i beskrivelsen av foreldrenes totalt ulike tilnærming i forhold til sønnen som har begått overgrep mot lillesøster. Om mor: «*Spilte veldig på lag i forhold til det. Eh, og opplevde på en måte at hun evner å se alle styrkene, og de flotte egenskapene hos gutten. Eh, og samtidig som hun også på en måte ser sårbarheten hans*». Om far: «*Mens far på den andre siden benekter på en måte overgrep, men benekter også på en måte at gutten har noen vansker overhodet. Ehm, og det har jo gjort det veldig vanskelig for den gutten her*».

Funnene tyder på at en ulik tilnærming til skyld/uskyld hos foreldrene, kan forsinke både barnets erkjennelsesprosess og mulighet for å bearbeide det som har skjedd. I studien kommer dette dilemmaet tydelig fram hos flere foreldre, men ikke alle klarer å se konsekvensene det kan ha for barnet når mor og far inntar totalt ulike ståsteder i forhold til det som har skjedd.

4.1.3 Synet på konsekvens: «...han kan jo ikke fortsette sånn!»

Et tredje dilemma som tydelig trer fram i studien, er holdningene til det å varsle fra til barnevernet, eller anmelde overgrep, både hos foreldre og hjelpeapparat. Det er interessant å gå inn i hvorvidt en noe ulik tilnærming til dette, kan medføre ulik oppfølging og håndtering i etterkant.

I studien blir ulike saker beskrevet. I en sak avdekkes overgrep via informasjon på sosiale medier, og overgriper som da er over kriminell lavalder, anmeldes av barnevernet og dømmes senere for forholdet. I en sak der overgriper er svært ung er det barnevernet som får kjennskap til overgrep mot søster, via andre barn som har vært utsatt. I denne saken blir det anmeldelse, tilrettelagte avhør ved Barnehuset og en tverrfaglig oppfølging med barnevern, BUP, Barnehuset og andre instanser videre for både offer og overgriper.

I en tredje sak som beskrives, avdekkes overgrep ved at offer er i behandling i BUP for spiseforstyrrelser. Her meldes bekymring til barneverntjenesten, som ikke går videre med anmeldelse av forholdet da overgrepene skal ha skjedd fire år eller mer tilbake i tid. I en fjerde sak går det flere år før barnevern eller politi kommer inn i saken. Her er det overgriper som har fortalt foreldrene sine om overgrep mot søsken og at han trenger hjelp. Lege og behandler i BUP følger opp overgriper, men det meldes ikke til politi eller barnevern. Først når offeret for overgrepene må ha oppfølging grunnet fysiske og psykiske symptomer, kommer overgrepene for en dag, og det blir varslet videre. Da tas det grep ved at offeret flyttes ut for slik å sikres mot videre overgrep.

Alle informantene framstår som opptatt av å være tydelige og støttende overfor foreldre som står i slike krevende dilemmaer og ofte selv er i krise. Informantene formidler motsetningsfylte følelser hos foreldre når det gjelder hensynet til offerets videre beskyttelse og oppfølging, og holdningene til overgriper på at dette er uakseptabelt og at skadene må begrenses for han eller henne også. Samtidig problematiseres tydelig de faglige, relasjonelle og følelsesmessige utfordringene med det å forholde seg til familier med barn som utfører overgrep. Dagrun beskriver tiden etter anmeldelse slik:

«Og da blir det jo... foreldrene hentet på jobb. Bror blir hentet på skolen. Tatt inn til avhør. Eh, og da rakner det jo på en måte i familien da. Og så før eh, politiet bruker jo litt tid på det her... så blir hun bare dårligere. Og barnevernet er koplet på, de sier noe om at de heller kommer liksom ikke i posisjon for foreldrene samarbeider jo på den måten at de kommer på møter og sånn men de har jo veldig fokus på hvor tungt det her er for dem. De har to barn, de klarer ikke å velge. De syns at jeg valgte ordet overgrep, det var helt forferdelig. Da ville de snakke med sjefen min og ha et sånn oppvaskmøte. Og de ønsket privat behandler i stedet for å være i... da. Så jeg hadde en veldig tydelig sjef da, som sier at vi kan ikke bruke noe annet ord enn overgrep».

Sitatet er betegnende for kompleksiteten i disse sakene. Tre dilemmaer berøres:

1. Ambivalensen i forhold til å angi sønnen som overgriper kontra det sviket datteren må oppleve ved å bli utsatt for pågående overgrep i eget hjem. 2. Det umulige i å skulle støtte både barnet som er krenket og barnet som har krenket. 3. Holdninger til overgrep som noe «privat» man skal holde innen familien, satt opp mot intervensjoner og involvering fra det offentlige hjelpeapparatet.

4.2 De komplekse familieforholdene

Jeg har i arbeidet med studien vært opptatt av å fokusere på den relasjonelle kompleksiteten i saker med søskenincest. Familiene settes på store prøver som de har ulike forutsetninger for å håndtere og ulike familiemedlemmer forholder seg ulikt til problemene som oppstår. I hvilken grad familiestrukturen, omsorgsbetingelser og foreldreferdigheter innvirker på forståelse og håndtering i etterkant, er momenter av interesse i studien.

4.2.1 Ressurssterk/ressurssvak: «...det er jo forskjeller i hva vi legger i ordet omsorg»

Tre av informantene beskriver sammensatte problemer over tid og hvor barnevernet følger opp familien også i forkant av at overgrep avdekket. Foreldre i to av familiene lever ikke lenger sammen, og gjorde det heller ikke da overgrep ble avdekket. Alva beskriver at både

offer og overgriper kan betegnes som ressursssvake og har svak kognitiv fungering. Hun beskriver familien som helhet som ressursssvak, samtidig som hun også ser at noen av strategiene de velger kan handle om overlevelse i en kaotisk og fortvilet situasjon: *«Men så stusser jeg mange ganger på at, skjønner, har de skjønt alvoret av dette? Skjønner de hva dette her er, eller er det foreldres måte å bevisst, altså, fortrenge det sjøl da. Og ikke ta det innover seg helt. For man kan jo tenke seg selv at, det er jo en forferdelig situasjon å være i».*

Berit beskriver omsorgssvikt og vold fra far mot mor som et bakteppe i familien, og at barna har vært vitne til dette. I to av familiene beskrives høykonflikt mellom foreldre etter samlivsbrudd. I en familie har psykisk sykdom hos mor gjort at far har hatt omsorgen for barna store deler av tiden. Ut fra beskrivelsene fra Cathrine har det vært det en kan forstå som en «sammenmoset» familiestruktur mellom foreldre og barn, med sammenblanding av psykologiske grenser og tap av autonomi som resultat (Minuchin, 1978, i Hårtveit og Jensen, 2004): *«Ja, og jeg tenker de har ikke hatt noe mye nærhet og så hva, hva er det her mellom storebror og søster og ja».*

Dagrun beskriver en ressurssterk og «vellykket» familie i forhold til økonomi, arbeid og bolig, som er opptatt av å verne om privatliv og familiefasade: *«...og det synes jeg er interessant når de melder inn sånn her at hun er sånn streber på skolen og at hun er så flink liksom at hun kan så mye, at hun har spilt både i korps og idrett og det er liksom ikke måte på. Ehm, så det har jo vært mye fokus på at alt skal se så bra ut. Og da blir det jo et stort fall i de her familiene».*

Funnene støtter at søskenincest forekommer i hjem preget av utrygghet, og hvor det er svak og utrygg tilknytning mellom foreldrene og barna. Samtidig er ikke bildet entydig, familier kan preges av sammensatte utfordringer, og avdekking og bearbeiding av alvorlige hendelser kan bli trenert av hensyn til familiens stand og status, noe det siste sitatet er et eksempel på.

4.2.2 Støtte eller utstøtt: «Hvis det kommer fram, så blir jeg familiens sorte får»

Opplevelsen av støtten fra familien formidles noe ulikt fra informantene. Dette kan si noe om de mange vanskelige og motstridende følelsene i kjølvannet av at overgrep avdekkes mellom søsken. Ut fra et familieperspektiv er det interessant hvordan offer blir trygget, eller ikke, mot videre overgrep, i en situasjon der offer og overgriper bor sammen. I alle fire saker er det opprettet kontakt med barnevernet, enten før eller som følge av det som avdekkes. I to av sakene blir forholdet anmeldt til politiet. Med unntak av i en sak, blir noen av barna flyttet ut av hjemmet etter avdekking. Den yngste overgriperen tas under barnevernets omsorg og

flyttes til institusjon. En annen overgriper har nylig flyttet for seg selv når overgrep avdekkes, han ilegges besøksforbud for å beskytte og trygge den utsatte lillebroren. Informanten opplever at offeret føler seg trygg, og at foreldrene gir han mye omsorg og støtte.

I en tredje sak tar far affære og flytter offer og søsken til annen familie mens overgriper bor igjen hjemme. I den fjerde saken flyttes offer ut for behandling for en periode, samt at overgriper flytter til et annet sted for skolegang. For offeret er det sterk ambivalens knyttet til det å fortelle om overgrepene, i lang tid, fordi hun føler at hun vil ødelegge den fine og utad vellykkede familien sin, at det blir hennes skyld.

En dyp foreldrekonflikt og ulikhet i forståelse hos mor og far bidrar til forvirring og motstridende følelser hos gutten i Berits sak. Om mor: *«...Og opplevde på en måte at hun evner å se alle styrkene, og de flotte egenskapene hos gutten, samtidig som hun også på en måte ser sårbarheten hans»*. Om far: *«Mens far på den andre siden benekter på en måte overgrep, men benekter også på en måte at gutten har noen vansker overhodet. Ehm, og det har jo gjort det veldig vanskelig for den gutten her...»*.

Funn i studien viser at flere formidler en opplevelse av at foreldre tar mye parti for overgriper, og at det er mest synd på den som har utført handlingene. Holdninger til at det er vanskelig og at det er synd på overgriper går igjen, noe som kan oppleves vanskelig og som et svik for den som er krenket. Dette formidles slik av Cathrine: *«Det ble nok tatt mest hensyn til storebror da. Det er det jeg egentlig sitter igjen med. Og at hun jenta måtte vike litt. Ehm, av hensyn da, alltid av hensyn til de andre»*.

Sviket oppleves som et dobbelt svik; først å bli utsatt for overgrep av nær familie, for så å oppleve at overgrepene ikke tas på alvor eller at det kommuniseres dobbelt rundt det som har skjedd fra omsorgspersonenes side.

Mine funn her støtter delvis opp en tilnærming beskrevet som secondary denial (Fürniss, 1991) hos foreldre, samtidig som en ser at bildet ikke er entydig; Noen foreldre klarer å være støttende og kjærlige overfor barnet sitt, samtidig som man har en realistisk forventning til at behandling og reparasjon av relasjonene kan ta tid. En må også her ha med seg at foreldre kan ha erfaringer med ulike former for overgrep og omsorgssvik i egen oppveksthistorie. Dette kan gjøre det ekstra krevende å håndtere disse prosessene i neste generasjon, og ugyldiggjøring kan bli en strategi for å unngå å snakke om et vondt og «sosialt forbudt» tema.

4.3 Å overleve videre

Alle informantene uttrykker at foreldre strever med å håndtere situasjonen i tiden etter at overgrepene blir kjent for dem. Det er sterke følelser i sving i forhold til å skulle ivareta både offer og overgriper, som begge er ens barn, samtidig som det på sett og vis er en umulig oppgave å greie dette. Er det straff, behandling eller annen hjelp som behøves?. Det er betegnende at spørsmålene er flere enn svarene, og at det ser ut til å være en viss ambivalens i forhold til hjelpeapparatet fra en del av foreldrene. Samtidig er informantene tydelige på at de også i perioder kan famle i en situasjon som oppleves svært krevende, både relasjonelt og faglig. Jeg vil i det videre gå mer inn på oppfølgingen av familien og hvordan familien synes å håndtere tiden etterpå.

4.3.1 Synet på hjelp: «Mor har hele tiden vært åpen for veiledning og støtte»

Alva har beskrevet en ressurs svak familie som har hatt en del hjelp og hvor barnevernet har fulgt opp familien over år. De har vært gjennom forskjellige faser etter avdekking. Nå formidler hun at åpenhet beskriver foreldrenes tilnærming best. De tar imot hjelp, selv om det er slitsomt og følelsesmessig krevende og medfører kontakt med et stort antall hjelpere innenfor rammene av tverretattlig innsats. De har en god relasjon til hjelpeapparatet, samtidig som de fortsatt synes å streve med å holde oppe en god struktur og rutiner for å støtte barnet sitt i hverdagen. Alva formidler bekymring for forståelse av barnet og evne til sensitivitet hos foreldrene i dette bildet: «Ja, men så er det noe med at jeg skjønner, jeg tenker mange ganger at; skjønner de gutten sin? Skjønner de hvor viktig det er å være på? Å være en sensitiv mor og far, som på en måte støtter opp barnet sitt så godt de kan. Det med regler, det med at de må hjelpe han opp om morgenen, få han med på skolen, gjerne smøre matpakke, hjelpe ham med gymbag, altså sånne ting, det har vært, vi har vært helt nedi der da, for på en måte sørge for at skoledagen skal bli, altså, at det skal bli en bra start på dagen da».

I de andre familiene som blir beskrevet i denne studien, hvor barnevernet har vært inne med tiltak fra før, formidler informantene en holdning fra familiene til hjelp og veiledning utenfra som noe kjent, nyttig og i mindre grad ubehagelig eller skummelt. Cathrine sier: «Han følte barnevernet som ganske trygge, på en måte, hjelpere faktisk». Berits opplevelse understøtter dette, hvor mor har ønsket å motta all hjelp hun kunne få, og hvor dette også medførte at barnet hennes ble flyttet i institusjon: «...og der hun på en måte i samråd med barneverntjenesten og har sett at her er en gutt som må flyttes ut av hjemmet. Han trenger mer omfattende hjelp enn hun kan gi».

Familien som beskrives som ressurssterk, fortier i større grad overgrepene i familien. Her kjenner ikke offeret til at bror og overgriper har fått behandling for overgrepssproblematikk. Verken barnevern eller politi varsles selv om overgriper i dette tilfelle er over den kriminelle lavalder. Konsekvensen for offeret er at hjelpen ikke blir satt inn før det har gått flere år. Informanten beskriver at jenta opplever dette som et stort svik fra foreldrene sine, fordi de ikke bidro tydeligere til å sette en stopper for overgrepene fra broren, og lenge underkommuniserte det som hadde skjedd.

Det oppleves lenge vanskelig for foreldre å akseptere at familien er splittet og ta innover seg traumene offeret er påført og trenger behandling for: *«...snakker med foreldrene om det. Opplever at de tar det til seg. Eh, selv om de opplever at de er veldig slitne og at nå er det veldig mye og sånne ting. Men vi vil at hun skal bli bedre da... Og så hadde de hele tiden spørsmålet da, om når hun kan møte bror igjen, når hun kan møte bror igjen, og sånne ting».*

Det poengteres av flere av informantene at det er kritisk hvordan og når hjelpen settes inn i disse sakene, og hvordan den koordineres. Dette illustreres godt i beskrivelsen av foreldre som veiledes av barnevernet til at bror og søster skal ha et møte hvor de skal snakke sammen, si unnskyld og bli ferdige med saken, slik at de kan feire jul sammen det året. Behandler som følger opp jenta beskriver: *«Og så måtte hun protestere da mot det her tiltaket som de har satt inn for foreldrene da. For jeg sa det at hun kan ikke ha den samtalen nå. Kanskje hun kan ha den om ett år, kanskje kan ha den om fem år. Kanskje den dagen hun får barn selv. Kanskje når de er voksne, jeg vet ikke, det er bare at hun er ikke klar nå».*

Studien viser at behovet for en «quick-fix», og raskest mulig reetablering av normalitet og vanlig familieliv, kommer fram i beskrivelsen av flere av familiene. Samtidig skjer det også hos flere foreldre en gradvis prosess mot å ta innover seg at veien tilbake er lang. Den betinger at man møter offerets behov for trygghet og tillit og samtidig setter de nødvendige grenser for den som har krenket. Informantene formidler i alle fire sakene at det er tidkrevende og smertefullt å finne løsningene for foreldrene. For noen er det også vanskelig å ta imot hjelp.

Funn i studien viser at ofte brukte hjelpetiltak gjennom barneverntjenesten kan oppleves som utfordrende i incestsaker. Dette kommer tydelig fram når familieråd settes inn som tiltak av barnevernet. En informant er kritisk til bruken av familieråd i incestsaker nettopp ut fra at det ofte er mye fortielse i disse sakene, og at det kan finnes «familiehemmeligheter» vedrørende overgrep: *«Ja, og så vet vi jo ingenting. Jeg vet ikke hvordan det her startet med bror, hvorfor*

begynte han med det han gjorde, hva er han utsatt for. Hvorfor hadde foreldrene den reaksjonen de hadde? Var det noe der. Kunne det vært noe med besteforeldre og foreldre her? Altså jeg har ingen, jeg vet bare at man er ikke født sånn». Utsagnet beskriver en mismatch mellom offerets forventninger til åpenhet rundt det som har skjedd, til å få fortelle sin historie til familien, og foreldrene som holder igjen og tar kontroll på informasjon, som gjenkjennes i flere av sakene.

4.3.2 Synet på samhold: «Ja, det her skal vi ordne opp i. Det blir bra»

Informantene formidler at foreldre etter hvert klarer å støtte hverandre gjennom utfordringene i de to sakene hvor mor og far er sammen på det tidspunktet at overgrep avdekkes. De holder fortsatt sammen. Et foreldrepar opplever at forholdet er styrket etter det som har skjedd, et annet par beskriver at en felles hobby har betydd mye i denne tiden. Selv om de opplevde å få et stort sjokk og bebreider seg selv for ikke å ha tatt signalene, eller først ikke maktet å forholde seg til at noe var galt, så viser de nå handlekraft og støtte. Informantene beskriver foreldrene som et team med en praktisk tilnærming til hjelp og oppfølging i den nye situasjonen, samtidig som det kan oppleves mer krevende å jobbe med det følelsesmessige og skambelagte: *«Så da delte de opp feriene, mor dro med bror på ferie og far dro med henne på hytteturer og sånne ting. Da begynte de å feire jul og nyttår hver for seg. Har holdt på med det en lang stund og da begynner hun å bli en del bedre».*

I de to familiene hvor foreldre ikke er sammen, beskrives støtte mellom foreldrene som fraværende, og konfliktnivået som vedvarende høyt. Dette kan tenkes å påvirke helingsprosessen for både ofrene og overgriperne i disse sakene. Støtte fra andre betydningsfulle i nettverket beskrives samtidig som viktig. En informant beskriver forståelse og støtte fra stemor som avgjørende, både fordi hun kunne bidra med mye kunnskap, men også fordi hun tok imot den utsatte jenta da hun flyttet ut av hjemmet hvor overgrepene hadde skjedd. En annen beskriver at mor opplever mye støtte hos de ansatte ved institusjonen, og at sønnen opplever at de gir han mye kjærlighet.

Når det gjelder generasjonsperspektivet, så har det vært vanskelig å få informasjon om det er ulikheter i generasjonenes holdningene til dette. Det *kan* virke som at både en åpen holdning og fortielse overføres fra en generasjon til en annen. Når dette skjer innen samme familie, oppstår forvirring og usikkerhet hos barnet: En informant forteller at besteforeldre på morsiden støtter opp om mor og åpenheten hennes, med en holdning til at gutten er på rett sted og de ser at han trenger hjelp. På farsiden har de ikke forståelse for at han er på institusjon og uttaler at det er helt feil: *«Og det er jo som vi har sagt hele tiden, hadde vi fått*

den her gutten og familieforholdene hadde vært annerledes, så hadde ting gått så utrolig mye fortere med han. For det er ikke det at han ikke har ressursene i seg. Det blir mye av de her ytre faktorene som er med på å forhindre en raskere... bearbeiding og utvikling hos ham da».

Funn i studien tydeliggjør et tidligere poeng ved at man ser at foreldre trenger tid til å mobilisere handlekraft etter avdekking av overgrep, og en periode preget av krise og kaos for familien. Iboende ressurser, evne og vilje til samhold og et fristed i en hobby nevnes som beskyttende faktorer av flere foreldre, og som har bidratt til at de har klart å stå i dette og samtidig støtte og hjelpe barna sine. Videre ser man igjen ambivalensen fra ulike familiemedlemmer, muligens også mellom generasjoner, i forhold til åpenhet om det som har skjedd, og delvis manglende tillit til intervensjoner fra hjelpeapparatet for å sikre både offer og krenker. Ved institusjonen er konsekvensen tydelige hos barnet av disse ulikhetene i tilnærming fra familien, noe som kan medføre at behandlingen tar lengre tid.

4.3.3 Synet på framtida: «Det handler ikke bare om det ene, det handler om mange ting».

Her vil jeg gå inn i informantenes opplevelse av barnets ressurser og opplevelse av det som har skjedd, samt av familienes ressurser og hvordan de forholder seg til det tverrfaglige/tverretatlige samarbeidet rundt dem som familie.

Tre av informantene følger opp den av barna i familien som er utsatt for overgrep, mens en informant følger opp den av barna som er overgriper. Alle fire har god oversikt over familien og jevnlig kontakt med en eller begge foreldre. Av de tre som er ofre, vurderes en å være ressurs svak og kognitivt svak, og det samme gjør overgriper. Lillebror har trodd at det å bli utsatt for overgrep var en naturlig del av det å ha barnevakt, han trodde det skulle være sånn.

De andre to ofrene vurderes å være ressurssterke og kognitivt sterke, samtidig som at overgriperne vurderes på samme måte. Her beskrives det i studien en betydelig redsel for overgriper, samt at skam og skyld er framtreddende følelser hos ofrene, en opplevelse av at familien splittes om de forteller og at det som har skjedd er deres skyld. Informanten som følger opp overgriper, vurderer på samme måte han som en gutt med gode ressurser, samtidig som at både han og søsken er preget av omsorgssvikt og å ha vært vitne til vold fra far mot mor: «...og hvis man tenker litt på den her alderen, på hvor liten han var når han startet, så er det jo nærliggende også å tenke at det kan handle om det».

Samtlige informanter løfter fram at omsorgssvikt kan ta mange former og at manglende fysisk og/eller følelsesmessig omsorg fra foreldre kan ha medført utviklingsforstyrrelser og banet vei for overgrepene. Alle problematiserer at overgriper også kan ha vært utsatt for overgrep, De

ser også på overgriper som offer, her beskrevet av Berit: «...for det er nok noe hun har kjent mye på i forhold til. Skyld for ikke å ha klart å skjerme ham for omsorgssvikt. Fordi at både mor og vi som jobber rundt gutten tenker jo at det har vært en stor faktor i kanskje de her overgrepene som gutten har begått...»

Når det gjelder foreldrene, gir samtlige informanter uttrykk for at de ser at foreldre legger ned en stor innsats for at barna deres skal få det bedre, i en situasjon som for alle oppleves vanskelig. Samtidig ser de at ulik forståelse og tilnærming hos foreldre kan gi utfordringer underveis, og at barna blir påvirket av dette i sin prosess. Berits undring rundt fars benekting av det som har skjedd, sier noe om de motstridende følelsene og kompleksiteten i disse sakene: «...på far sin side så er det jo vanskelig å vite hva som er hva ikke sant, er det at han ikke klarer å erkjenne det som har hendt, er det at han ikke trur det har hendt? Er det, er det noe forsvar i det? Det kan være så mangt».

Alva beskriver foreldrene som tapre og tøffe, og at de viser stort pågangsmot i møtene med hjelpeapparatet, der mange instanser er involvert og hvor det legges mye alvorlig og sensitivt på bordet: «Men det er akkurat dette at det, er så alvorlig. Men samtidig må vi passe oss, vi som er hjelpere, vi skal ikke overføre all vår bekymring til dem heller... altså, vi må passe oss, vi kan sitte med noen tanker selv om det, og det kjenner jeg at jeg som hjelper gjør i andre situasjoner også, men det er noe med at det må gå videre». Cathrine beskriver at far er en fin pappa som rommet alle i felles-samtalene, og som prøvde å gjøre det beste ut av en umulig situasjon. Samtidig signaliserte han en større mistenksomhet til datteren når han møtte hjelpeapparatet alene: «...overfor henne så prøvde han i alle fall, men det var akkurat som hun gjennomskuet han. At tar han det helt på alvor liksom».

Dagrun reflekterer rundt at foreldre burde fått enda tettere oppfølging i disse sakene. Samtidig har hun fått tilbakemelding fra foreldre på at det er usikkert om det hadde hjulpet, da de lenge ikke klarte å ta innover seg det som ble sagt: «De ønsket jo veiledning. De ønsket hjelp. De kom på alt av møter. Jeg tror bare informasjonen ble for tøff».

Alle informantene som følger opp den av barna som er krenket, har en opplevelse av at det er en positiv utvikling og at hjelp og behandling virker. Ved siden av individuell behandling i BUP, har barnevernet vært inne med tiltak som råd, veiledning, familieråd og ansvarsgrupper rundt familiene, Barnehuset har veiledet i forhold til det overgrepsspesifikke, det er etablert trygghets/sikkerhetsplaner for overgriper og offer, samt at det i flere saker er fulgt opp med veiledning til skole i etterkant.

Samtidig er det en lang vei å gå for et barn som har vært utsatt for overgrep i mange år: «*Jeg tenker at hun kommer til å ha behov for støttesamtaler i ny ne når det røyner på. Men at hun har nok strategier til at hun kommer til å komme seg videre da. Jeg tror det med sex blir vanskelig for henne, for at jeg tror det, da kommer det tilbake til henne på en måte at hun har gjort sånne ting med broren sin og hun vet jo at det ikke er godtatt i samfunnet og sånn. Det har nok kommet dit hen at hun sier at hun vil ha kjæreste en gang og hun har kjent forelskelse og sånn. Men det intime tror jeg blir kjempevanskelig for henne*».

Evnen til resiliens hos et krenket barn beskrives slik at Alva: «*Nei, det går bra, sier han. Han er veldig sånn, han har kommet seg et steg videre da, og vil på en måte ikke, dette her skal ikke være i fokus, selv om det er med han resten av livet, så vil han på en måte gå videre. Det er han veldig klar på*».

I tre av sakene har det vært gjennomført en såkalt mediasjon, eller gjenopprettende samtale mellom offer og overgriper, et strengt regissert opplegg støttet av behandler, hvor offer kan stille spørsmål og overgriper kan uttrykke beklagelse og be om unnskyldning (Søftestad og Andersen, 2014, s. 109). En informant oppsummerer: «*Og han bagatelliserte ikke, han unnskyldte ikke noe, han var sånn at; jeg er så lei meg. For hva jeg har gjort. Det var helt sånn veldig oppriktig unnskyldning*». I etterkant forteller informanten at bror nå kan komme på besøk hjemme, men foreldrene er alltid med, og det er helt greit om jenta ikke vil delta.

Alle informantene uttrykker usikkerhet når det gjelder hvordan det vil gå med overgriper. I de to sakene hvor forholdet ikke anmeldes, eller anmeldes først etter flere år, er informantene kritiske til at saken ikke etterforskes og belyses fra starten, for å sikre nødvendig hjelp og tiltak for oppfølging av overgriper. Berit formidler at overgriper som er under barnevernets omsorg og plassert i institusjon, har hatt en fin utvikling, samtidig som målet om tilbakeføring til familien fortsatt synes å være langt fram: «*Det er mye arbeid før jeg tenker at det her er en gutt som kan flytte hjem.... Også i forhold til hvor han er hen, i forhold til sin prosess med erkjennelse, vurdering av risiko, opp mot søsteren... Jeg sier ikke at man ikke skal ha mål om at han skal hjem. Men det er mange puslebiter som skal på plass for at det vil være trygt*».

Barnets iboende ressurser, som evnen å forstå viktigheten av å endre tillærte strategier på ulike områder i livet, eksempelvis til det å forholde seg nedlatende og krenkende til andre, løftes fram som en viktig beskyttelsesfaktor i studien.

5 Oppsummering av resultater

Jeg velger før drøftingsdelen å oppsummere mine resultater i form av seks punkter.

1. Brudd i relasjoner, foreldrekonflikt og fysisk/følelsesmessig omsorgssvikt er beskrevet som kjennetegn ved tre av familiene hvor det har skjedd overgrep mellom søsken.
2. Fordeling av lojalitet og støtte til barna, til både den krenkede og krenker, ser ut til å være den største utfordringen i familiene i etterkant av at overgrep er avdekket.
3. Kjærligheten til begge barn, kombinert med synet på begge barna som offer, oppleves som et stort dilemma for foreldre i tiden etter overgrepet.
4. Taushet, fortielse og skam preger kommunikasjonen i familiene i tiden etterpå, i noen familier i så stor grad at det hemmer og forsinker behandlingsprosessen for både offer og overgriper.
5. Det er utfordringer knyttet til koordinering av innsats rundt familiene i tiden etterpå. Rett hjelp/tiltak for barnet er ikke nødvendigvis det samme for familien, og omvendt.
6. Foreldrene preges i større grad av åpenhet til hjelpeapparatet etter at den mest akutte situasjonen, med avklaring av omsorgssituasjonen for offer og overgriper, er avklart.

Det er viktig å presisere at dette er tendenser i det begrensede utvalget jeg har gjort, bestående av fire informanter og deres erfaringer fra oppfølging av fire familier, og ikke resultater som er generaliserbare. En del av drøftingen vil ta utgangspunkt i disse punktene, men ikke hver for seg, da drøftingen etterstreber å tydeliggjøre at punktene går over i hverandre. De valgte kodene: Taushet og fortielse, de komplekse relasjonene og overlevelse videre vil også være sentrale i denne delen av drøftingen.

6 Drøfting

Det framkommer fra både litteratur og forskning at informasjon om overgrep håndteres ulikt fra ansatte som står overfor dette. Likeledes håndterer familiene situasjonen ulikt. Det er interessant hvordan egenskaper ved personene påvirker systemet og de profesjonelle hjelperne. Og likeledes; hvordan vi alle kan sies å være «barn av vår tid» ut fra hvilke normer og holdninger vi støtter oss til når vi tvinges til å håndtere kriser som beskrevet i denne studien.

Offer og krenker møter holdninger til overgrepene, til bekymringsmelding til barnevernet og eventuell anmeldelse til politiet, til sikkerhetstiltak og hjelpetiltak videre, og til samarbeid, som får store følger for dem videre i livet.

Jeg vil i drøftingen min fokusere på de funnene i datamaterialet som knyttes opp til familienes opplevelse, deres håndtering og mestring, samt samarbeidsklimaet i familiene og mellom hjelpeapparatet og familiene. Jeg vil ta utgangspunkt i de nevnte hovedfunnene og sette disse opp mot etablert kunnskap på feltet.

6.1 Taushet og fortielse sett opp mot etablert kunnskap

Seksuelle overgrep mot barn har alltid vært gjenstand for hemmeligholdelse og fortielse. En overordnet tilnærming til dette, er at seksuelle overgrep mot barn er preget av kulturell tabuisering. Søftestad (2018) peker på de tabuiserende kreftene knyttet til seksuelle overgrep som problem, og at de ser ut til å holde særlig stand når det gjelder incestforhold. Et tabu kan defineres som «et sosialt forbud mot å synliggjøre eller fortelle». Det kan virke forebyggende, - som et hinder mot at det begås seksuelle handlinger mot barn, eller ugyldiggjørende, - som et hinder mot at overgrep som er begått, snakkes om av det utsatte barnet og andre som har blitt kjent med det som har skjedd (Søftestad, 2018, s. 57). Samtidig har åpenheten rundt seksuelle overgrep utvilsomt økt i samfunnet, og det er stor oppmerksomhet på problemet både i media, i politiske sammenhenger og i fagmiljøene.

I studien formidles at barnet selv har fortalt om overgrepene eller at det har kommet fram når barnet ble forespurt ut fra konkret mistanke. I noen tilfeller har det tatt flere år før sannheten kom fram, men i alle sakene har forholdet blitt avdekket mens offeret ennå var et barn.

London m.fl's sammenligningsstudie er interessant i så måte. Som tidligere nevnt, fant de at 60-70 prosent av ofrene ikke fortalte om hva de var blitt utsatt for før i voksen alder. De fant samtidig at i de tilfeller hvor barn blir konfrontert med en tidlig og konkretisert mistanke, fortalte 80 prosent av dem om overgrep i første eller andre samtale (London et al., 2005).

Alle informantene formidler at tillit er avgjørende for at barnet skal åpne seg og dele sin opplevelse. Samtidig opplever flere at barna ikke forteller, eller holder igjen informasjon i lang tid. De forstår dette delvis som et uttrykk for lojalitet til overgriper/søsken og familie, delvis som et uttrykk for skyld og skam, og/eller som et utslag av redsel for konsekvenser i etterkant. Tausheten man her ser, kan forstås som en måte å slippe å forholde seg til det som har skjedd; Først hvis en begynner å snakke om hendelsene, blir de en sosial realitet. Irene Levin (2001) intervjuet i sin studie, jøder som unnslopp nazistenes utryddelsesleirer, samtidig

som nære slektninger og venner ble drept. For mange av disse har taushet om det som skjedde den gangen vært en beskyttelsesmekanisme. Ericsson og Simonsen (2005) skriver om tyskerbarna, at taushet kunne være en måte å stryke ut en vond fortid på, og gjøre den uvirkelig. Mange mødre snakket aldri om hva som hadde hendt dem under krigen og i fredsdagene, og mange av barna deres var i lang tid fullstendig tause om sine egne barndomsopplevelser. Kanskje var dette en strategi for å unngå å måtte forholde seg til det altfor smertefulle. Kanskje var det en strategi for å holde det skammelige skjult for andre, i håp om å slippe unna stemping og sosial utestengelse (Ericsson og Simonsen, 2005, s. 76).

Kanskje forteller dette aller mest noe om prosessen Halldis Leira (2003) kaller ugyldiggjøring gjennom tabuisering: Erfaringer det ikke er lov å snakke om, blir ugyldige. Men de forsvinner ikke, de omsettes til skam og smerte og store traumer hos den som blir utsatt for dem. Jeg velger å støtte meg til synet i London m.fl's (London et al., 2005) studie, som bekrefter hvor stor betydning det har for utsatte barn å møte tydelige og trygge voksne som stiller konkrete spørsmål og våger å si fra i etterkant. Dette viser videre betydningen av å bli trodd og viktigheten av at den voksne etablerer et tillitsforhold til det utsatte barnet. Betydningen av dette kommer fram gjennom flere av foreldrenes åpne og støttende holdning og handlingsfokus i studien, samtidig som vi fortsatt også ser at enkelte strever med å tro på barnet sitt og snakke om det som har skjedd.

Det er sterke og motstridende følelser som er involvert når overgrep avdekkes, som Ingnes og Kleive (2011) påpeker. Informantene i studien opplever at seksuelle overgrep fortsatt er tabubelagt, og at dette særlig gjelder søskenincest. Utfordringen med at barn underrapporterer støttes i forskningen blant annet av Sjøberg og Lindblad (2002). Når barn vegrer seg mot å fortelle, vil det dermed være en fare for at overgrep kan fortsette. På den andre siden er det vanskelig for foreldre å forholde seg til at overgrep har foregått innen familien, uten at man har klart å fange opp signalene på at noe var galt.

Flere av informantene ser videre en tendens hos foreldre til bagatellisering og benektelse av at seksuelle overgrep foregår eller har skjedd, og at dette kan være motivert av behovet for å opprettholde familiens «gode navn og rykte». Det kan også være motivert av et ønske om å beskytte overgriper, og holde det som har skjedd «innen familien». Dette støttes av funn i Rowntrees (2007) studie, hvor synet på søskenincest som et familieanliggende var en av de klare holdningene som utpekte seg i familiens håndtering av sakene.

I noen saker kan det tyde på at hjelpeapparatet kvier seg for å ta saken videre, noe som kan handle om faglig usikkerhet, redsel for å ta feil eller hensynet til den totale belastningen for familien. Dette støttes av Kari Killéns (2010, s. 69-78) beskrivelser av ulike reaksjoner hos fagfolk, når man får innblikk i saker der barn utsettes for omsorgssvikt og ulike former for overgrep: Overidentifisering med foreldre, bagatellisering, tilbaketrekning og distanse, bagatellisering og problemforflytning er blant reaksjonene som nevnes, og hvor alle er relevante for å forstå fagfolks vegring i noen av disse sakene.

Dersom en legger til grunn at overgrepstabuene fortsatt lever, slik Sjøftestad (2018) antyder, kan det medføre at avdekkingsarbeidet fortsatt preges av slike mekanismer som beskrives over. Samtidig tyder en økende åpenhet i samfunnet rundt temaet, og fokuset på kompetanseheving og etablering av nasjonale og regionale nettverk og konsultasjonsteam knyttet til SSA-problematikk, på at det går i retning av en bedre oppfølging av både det enkelte barn og familiene. Informantenes klare holdning i studien på å sette barnet først, også om det fører til at foreldresamarbeidet settes på prøve, tyder på at fagpersonene er opptatt av å se og ta disse barna på alvor.

I arbeidet med disse sakene er det vesentlig å holde atskilt den naturlige utforskingen mellom barn, fra en unaturlig grenseoverskridende atferd mellom familiemedlemmer. Kjennskap til hva som er normal utforsking ut fra alder og hvor grensene går for overgrep, blir dermed viktig – for ikke å risikere å overreagere, eller i verste fall ikke reagere på barns fortellinger knyttet til kropp og seksualitet. Det er forståelig at man både som foreldre og som fagperson kan komme til å bagatellisere seksualisert atferd som nysgjerrighet og naturlig utforsking, også når den har passert en grense som tilsier at varselampene burde begynne å blinke. Ved det sparer man seg – bevisst eller ubevisst – for barnets signaler og symptomer, og for den praktiske og følelsesmessige belastningen som ligger i det å ta saken videre for familien.

Flere informanter beskriver foreldres dilemma knyttet til å ta innover seg konsekvensene for offeret av overgrepene, og at dette kan oppleves som et svik for den som er utsatt for krenkelsen. En informant beskriver at barnet som fryktet for å bli familiens sorte får ved å fortelle, faktisk også ble det i en periode. På samme måte kan det for den som har krenket, oppleves som et svik å bli møtt med fortielse og ikke hjelp til å komme ut av overgriperrollen. Dette kan åpenbart ha store omkostninger både for den enkelte og for samfunnet.

Funn i studien tyder på at en ulik tilnærming til skyld/uskyld hos foreldrene, kan tenkes å forsinke både barnets erkjennelsesprosess og mulighet for å bearbeide det som har skjedd.

Poengene understrekes av McVeigh (2003) og Welfare (2008). Sistnevnte konkluderer med at hjelp til hele familien over tid, en tydelig poengtering av at alt ansvar skal plasseres hos overgriper, og foreldre som ivaretar begge barna med omsorg og kjærighet, gir det beste utgangspunktet for å bevare en samlet familierelasjon på sikt. Dette beskrives samtidig som en svært krevende balansegang for familiene, noe som også bekreftes fra informantene i min studie (Welfare, 2008).

6.2 Kompleksitet i familieforhold sett opp mot med etablert kunnskap

Flere studier konkluderer med at søskenincest er mer utbredt enn incest mellom foreldre og barn (Latzmann et.al., 2011, Worling, 1995). Videre er det dekning i forskningen for å hevde at dysfunksjonelle familiestrukturer kan skape et klima der overgrep skjer, både mellom foreldre og barn og mellom søsken. Det må presiseres at overgrep skjer i et fåtall familier, og at barn ikke behøver å utvikle overgrepsatferd selv om de lever under utfordrende omsorgsbetingelser. Samtidig er det viktig å ha en bevissthet på at faktorer som manglende tilknytning mellom barn og foreldre, manglende grenser, manglende omsorg og vold kan utløse overgrepsatferd hos barn og unge (Brennan, 2005, Caffaro og Con-Caffaro, 2005, Tidefors et.al., 2010).

Foreldre i studien oppgir å føle skyld for at barna deres har levd med hjemmeforhold hvor de har blitt eksponert for konflikt og krangler mellom foreldre, samt psykisk og fysisk vold, og der foreldre ikke har klart å skjerme dem godt nok for dette. Informantenes beskrivelser av familier som ressursvake, kan tyde på at disse familiene i større grad enn andre, og av ulike årsaker, framstår som sårbare og oftere rammes av relasjonelle utfordringer. Mine funn sammenfaller med studier som peker på at søskenincest hyppigst forekommer i hjem preget av utrygghet, og hvor det er svak og utrygg tilknytning mellom foreldrene og barna. I disse familiene mangler ofte den trygge og tydelige grensesettingen og foreldre framstår dermed som utydelige omsorgspersoner. Samtidig er ikke bildet entydig, familier kan preges av sammensatte utfordringer, og avdekking og bearbeiding av alvorlige hendelser kan bli trenert også av hensyn til familiens stand og status, noe som også framkommer i mine funn.

Informantene har alle det fokus at den unge overgriperen selv kan ha vært utsatt for noe som har vært utløsende for overgrepsatferden. Samtidig formidles også viktigheten av ansvarliggjøring av flere. Sviktende tillit til andre mennesker, angst og depresjon, tendens til å bli offer på nytt, samt utvikling av overgriperatferd er vanlige skadevirkninger av seksuelle overgrep (Sosial- og helsedirektoratet, 2003). I dette bildet er det viktig å ha fokus på hjelp og endring av overgrepsatferd hos unge overgripere. Samtidig kan et fokus på at de også er

barn/unge og må ses på som ofre, føre til at de lettere kan unnlate å ta ansvaret for handlingene sine. Flere studier støtter dette synet, og viser til at det særlig i saker med søskenincest vil være en uheldig tilnærming, da den kan øke faren for nye overgrep og ikke tydelig fritar den krenkede for ansvar og skyld (McVeigh, 2003, Welfare, 2008, Søftestad og Andersen, 2014).

Tilnærmingen kan også tenkes å smitte over på andre i familien, ikke minst de som er utsatt for overgrep, noe som kan vurderes som uheldig hvis de opplever at det er overgriperen som først og fremst blir sett på som et offer etter det som har skjedd. Sviket kan oppleves som et dobbelt svik; først å bli utsatt for overgrep av nær familie, for så å oppleve at overgrepene ikke tas på alvor eller at det kommuniseres dobbelt rundt det som har skjedd fra omsorgspersonenes side.

Mine funn her støtter delvis opp en tilnærming beskrevet som secondary denial hos foreldre (Furniss, 1991). De tabuiserende kreftene kan virke å være levende i den enkelte familie i noen faser av forløpet, som ved avdekking og under terapeutisk bearbeidingsprosess. Samtidig ser en at bildet ikke er entydig; Noen foreldre klarer å være støttende og kjærlige overfor barnet sitt, samtidig som man har en realistisk forventning til at behandling og reparasjon av relasjonene kan ta tid. En må også her ha med seg en tilnærming til at foreldre kan ha erfaringer med ulike former for overgrep og omsorgssvikt i egen oppveksthistorie. Dette kan gjøre det ekstra krevende å håndtere disse prosessene i neste generasjon, og ugyldiggjøring kan bli en strategi for å unngå å snakke om et vondt og «sosialt forbudt» tema.

Jeg har i min studie ikke fått fram data omkring omsorgsbetingelsene over generasjoner. Det er likevel relevant å trekke fram studier og litteratur som viser sammenheng mellom krenkelseserfaringer i barndommen og et vondt og vanskelig voksenliv. Kvello (2015) peker på at omsorgssvikt og mishandling har en tendens til å følge generasjonene, selv om omfang, grad og type omsorgssvikt og mishandling kan variere på tvers av utviklingsnivå hos barna og ulike familiefaser. Det beskrives at barn som utsettes for fysisk mishandling, har en signifikant større risiko for å videreføre slik atferd, da dette er tillærte handlinger og de ofte ikke har annet repertoar å spille på. Kirkengen (2009) viser til at krenkelses, fornærmelser, misbruk og mishandling på sett og vis betinger hverandre over generasjoner, og hvor sårbarhet, krenkethet og sykdom har en slags felles ødeleggende dynamikk i familien.

I historiene om krigsbarna kan man se at fortellinger og hemmeligheter overføres fra foreldre til barn og påvirker relasjonene på til dels u hensiktsmessige måter (Ericsson og Simonsen,

2005). Funn i min studie *kan* tyde på at både åpenhet og taushet overføres mellom generasjonene når det gjelder holdninger til overgrep innenfor rammen av familien. I relasjoner preget av taushet og fornektning, skapes forvirring og utrygghet hos barnet. Det er interessant at familier på denne måten formes av de fortellingene som ikke vises fram eller fortelles, og at fortellinger og hemmeligheter på sett og vis er med på å konstruere familien (Doolittle, Fink og Holden, 2016).

6.3 Overlevelse videre. Mestringsstrategier sett opp mot etablert kunnskap

Et behov for langvarig oppfølging og hjelp synes å gjelde for alle familier som opplever søskenincest. Dette støttes også av forskning. Samtidig kan man ane en viss avmakt hos foreldre slik informantene beskriver det, i forhold til at de opplever vansker og utfordringer på mange områder. Behovet for hjelp er stort, samtidig er følelsene motstridende og sterke og evnen til å nyttiggjøre seg hjelpen varierende. Fra flere fedre legges en større tvil til grunn når det gjelder omfang av overgrep og troverdighet til offeret. Dette ser ut til å medføre en litt annen tilnærming til hjelpeapparatet fra fedrene, uten at det kan generaliseres.

Evnen og viljen til å ta imot hjelp tematiseres videre av informantene i studien. Det åpner for en refleksjon rundt begreper som makt og avmakt i saker som omhandler søskenincest. Foreldre beskrives ulikt i de ulike fasene av oppfølging: som slitne, overveldet, fornektende, kritiske, støttende, lite sensitive og overveldet, blant annet. Beskrivelsene kan være reelle og sanne for både hjelper og forelder i situasjonen. De kan oppstå ut fra den enkeltes behandlerforståelse, eller være et uttrykk for at definisjonsmakten ligger hos hjelpeapparatet. Det er naturlig at foreldre raskt vil kjenne seg kategorisert og definert av ulike karakteristikk, uansett om de er uttalt eller mest «følt» i situasjonen. Skjervheim var opptatt av hvilken makt som kan ligge i måten vi forholder oss til hverandre på. Ved å gjøre den andre til en ting, en diagnose, et faktum, så går vi til angrep på den andres frihet og skaffer oss herredømme eller kontroll over vedkommende (Skjervheim, 1976, s. 75). Jeg opplever at informantene i studien er seg bevisst makten de besitter, og at den både kan oppleves som ansvarstaking, og en måte å umyndiggjøre andre på. Det er videre naturlig at foreldres opplevelser av hjelperelasjonene, virker inn på effekten av hjelpen som formidles.

Vår familiepraksis, og den posisjonen vi betrakter verden fra som familie, vil påvirke vår evne til å mestre ulike utfordringer i livet. De biologiske, psykologiske, sosiale og materielle betingelser vi rår over, kan som ses som ressurser eller hindringer i foreldrepraksisene. Solem (2011) fant at foreldre med barn med atferdsproblemer, i tillegg ofte har dårligere levekår, mindre sosial støtte, dårligere økonomi og en løsere tilknytning til arbeidslivet enn andre. De

er oftere enslige, mer isolerte og mer slitne, noe som bidrar til at de opplever stress både i relasjon til barnets vansker og relatert til den generelle livssituasjonen sin. Dette samsvarer med det som framheves av informantene i studien, hvor familiene kan stå i komplekse utfordringer i tillegg til at det avdekkes overgrep mellom barna, og hvor de uttrykker at det er stressende på flere plan.

Det er videre interessant at mestringspraksiser som vanligvis forstås som uhensiktsmessige hos foreldre med barn med problemer, som det å trekke seg unna, unngå og overse problemene, brukes av alle foreldre, og også på normale familieprosesser. Alle foreldre bruker slike strategier (Solem, 2011). En kan spørre seg om tilbaketrekking, unngåelse og det å overse problemet, egentlig kan ses som normale og veldig forståelige strategier hos foreldre, når man er stilt overfor sosialt fortiede krenkelser som overgrep i de nære relasjonene, - og ikke umiddelbart som et uttrykk for noe dysfunksjonelt. Det kan være en tanke å vende speilet mot seg selv i en slik situasjon - for hvordan ville man selv reagert? I en profesjonell rolle gjør man faglig begrunnede og rasjonelle valg, og det er lett å tenke at man må vise handlekraft og for eksempel anmelde overgriper. Det er lett å konkludere med at foreldre forneker eller ikke tar på alvor det som har skjedd. For en mor eller far som får vite at sønnen over lang tid har utsatt lillebror for grove overgrep, stiller det seg ganske annerledes, og innebærer en helt annen følelsesmessig utfordring.

I et salutogenetisk perspektiv er det viktig å se hvilke faktorer som fremmer helse og er virksomme for å mestre utfordringene man står i knyttet til søskenincest (Antonovsky, 1987). I studien er åpenhet en tydeligere strategi etter hvert hos noen foreldre, som i starten er mer preget av taushet og fortielse. Åpenhet settes av informantene i sammenheng med et økt handlingsfokus overfor barna og hjelpeapparatet. Dette kan ha å gjøre både med foreldrenes iboende ressurser, og hvordan de evner å motta hjelp og veiledning når noe dramatisk har skjedd dem. Nettopp familien spiller en viktig rolle i å bygge opp under at livet har mening. For å hjelpe barn til å oppleve sammenheng og mening, vil god og meningsfull kommunikasjon med voksne være viktig (Masten og Monn, 2015, Antonovsky, sitert i Ruud, 2011, s. 82). Særlig ofrene i min studie kan, ifølge informantene, forstås slik at de har erfart at det er vanskelig å oppleve sammenheng i den situasjonen de har havnet i. Blant annet oppleves det problematisk når foreldre ikke tydelig kommuniserer at de tror overgrep har funnet sted, eller at det oppleves uavklart hvem som er det egentlige offeret. For foreldre kan hjelp til å se de positive egenskapene hos barnet være viktig, og hjelp til nye måter å håndtere situasjonen, slik at den oppleves støttende og helsefremmende, ikke bidrar til å fremme uhelse

for den enkelte. Narrativ familierterapi er eksempel på en tilnærming hvor man kan få bukt med nedbrytende og selvbebreidende historier hvor klienten er den problematiske, og hente fram nye historier som kan fremme håp og mobiliserer nye krefter (Hårtveit og Jensen, 2004).

Foreldres egne ressurser og innstilling i hverdagen, bidrar positivt i forhold til å til å redusere stress og håndtere belastninger hos foreldre i flere av søskenincestsakene. De formidler at det er krevende å tilpasse seg en ny hverdag med oppfølging og støtte til både offer og krenker. Samtidig oppleves det å dyrke en felles hobby som en frikopling fra problematikken. Delte bekymringer oppleves å bidra til økt samhold og bedre fungering i hverdagen. I Solems (2011) studie påpekes at foreldres ressurser og måter å takle utfordringene på, reduserer effekten atferdsproblemet har på selve foreldrestresset. Klart beskyttende faktorer som de eksemplifisert her, er viktig å oppmuntre ved foreldrenes praksiser, da det vil kunne gi en felles opplevelse av mestring og håp i en den ekstrem situasjonen som har oppstått i familien.

Foreldres evne til å anerkjenne en vanskelig livssituasjon og til å oppsøke hjelp er definert som en viktig resiliensfaktor (Ruud, 2011, s. 85). Funn i studien understreker verdien av at noen har sett og brydd seg utover det som er forventet, og at dette fremmer mestring og opplevelse av egenverdi. Enkelt personer som steforeldre og personer innen hjelpeapparatet får en spesiell betydning for det enkelte barnet og også for foreldre i krevende faser av forløpet.

Motsatt ser vi på den andre siden at en opphopning av risikofaktorer i familien, som brudd mellom foreldre, konfliktfylte relasjoner, vold og omsorgssvikt, bidrar til å øke slitenhet hos foreldre og gi økt forvirring, forsinket rehabilitering og mangel på sammenheng i tilværelsen for enkelte av barna som er berørt.

Hjelpeapparatet har åpenbart en viktig og krevende rolle i å møte både overgriper og familie med en tydelig holdning når det gjelder skylden og ansvaret i søskenincestsakene, samtidig som man viser omtanke og anerkjenner de vanskelige følelsene (Ingenes og Kleive, 2011). Flere av informantene nevner verdien av godt koordinerte tjenester rundt familiene, for at hjelpen skal oppleves adekvat og hjelpsom. Når foreldre ikke greier å nyttiggjøre seg et familieråd i en av sakene, handler det om at hjelpetiltaket trolig ikke er den riktige intervensjon i en sak hvor det er lag på lag med hemmeligheter, og hvor foreldrene opplever det som naturstridig å skulle dele åpent de alvorlige overgrepene som datteren har vært utsatt for fra sønnen. Det er ikke vanskelig å forstå at en slik åpenhet vil være en ekstrem øvelse for en mor og en far som aldri har snakket om dette før til sine nærmeste. Samtidig er det lett å sette seg inn i verdien det ville hatt for datteren å endelig få oppleve å bli trodd, og få

mulighet til å fortelle og oppleve seg sett av hele familien. Eksemplet viser hvordan motstridende behov og ønsker ikke går overens i noen av sakene, og hvor lett det er å trå feil og framstå som «umusikalsk» for den instansen som har introdusert intervensjonen, i dette tilfellet barnevernet. Trolig kan det også diskuteres hvorvidt familieråd i det hele tatt er et egnet hjelpetiltak for å mobilisere støtte og fellesskap i denne typen saker (Horverak, 2006)

Et annet eksempel er den gjenopprettende samtalen, brukt for å støtte offeret og overgriper i et felles regissert møte der det gis anledning for offeret til å stille spørsmål, og overgriper til forklare hvordan dette kunne skje og be offeret om unnskyldning (Januscenteret, 2018).

Foreldre som pusher på for å få dette gjennomført slik at søsken kan begynne å møtes og kanskje feire jul sammen, risikerer å bidra til en følelse av et nytt overgrep for den som har blitt utsatt for krenkelsene. På den andre siden kan dette være starten på en positiv og trygg kontakt for de berørte og familien. For den krenkede kan det bety forsoning og etter hvert gi rom for tilgivelse av krenker. Eksemplet viser igjen verdien av samarbeid og «musikalitet» hos hjelpeapparatet rundt barna og familiene, og at et velfungerende tverrfaglig og tverretattlig samarbeid er en forutsetning for å ivareta barnets beste i saker som omhandler seksuelle overgrep mellom barn. Viktigheten av å sette barnets behov først, - foran foreldrenes eller andres ønsker om «quick-fix» av en problematikk det kanskje har tatt halve livet å etablere og tore å fortelle om for offeret - kan nesten ikke poengteres nok.

Informantene formidler en forsiktig tro på framtida etter overgrepene hos barna og familiene som følges opp. For barnet som er utsatt handler det om reetablering av trygghet og tillit og nødvendige grenser i forhold til kropp og integritet. Det handler om en forståelse av traumene som noe som griper inn i alle deler av livet, og som for noen vil føre til store problemer med intimitet og samliv senere i livet. For overgriper handler det om å bli møtt og hjulpet på rett spor, forebygging av videre overgrepsatferd og sosial utstøting. En informant beskriver hvordan unge overgripere følges opp gjennom fokus på spesifikk veiledning knyttet til problematikken ved en barnevernsinstitusjon opprettet for barn som har forgrepet seg på barn. Her prioriteres også veiledning til foreldre med tanke på et mulig framtidig mål om å flytte hjem igjen. Kunnskapen om at mangel på tilknytning og trygge grenser, manglende omsorg og psykisk og fysisk vold kan bidra til å utløse overgrepsatferd hos unge mennesker, bør være en ekstra motivasjon til å sette inn tiltak for å forebygge denne problematikken i samfunnet.

7 Oppsummering og implikasjoner

I starten av arbeidet med studien, var det kompleksiteten i familierelasjonene på kort og lengre sikt som var mitt fokus. Jeg ønsket å finne ut mer om de bakenforliggende årsakene og hvordan foreldre håndterer situasjonen overfor barna sine når overgrepene blir kjent. Jeg ønsket å finne ut noe om hvordan hjelpeapparatet er inne i familiene og hvordan hjelpen oppleves av den som skal hjelpes. Videre var jeg opptatt av hvordan familierelasjonene og båndene mellom familiemedlemmer kan opprettholdes gjennom en så krevende situasjon. Jeg håper at studien i noen grad belyser utfordringene i tilknytning til dette.

Denne studien er et øyeblikksbilde. Den formidler kun noe om hva mine fire informanter mener om temaet søskenincest. En annen studie med fire andre informanter fra andre steder i landet, ville kunne gitt ganske andre svar. Samtidig kan studien være av interesse som et grunnlag for sammenligning for andre lignende studier, og således være viktig.

Studien formidler de vanskelige følelser og reaksjoner som oppstår når det avdekkes overgrep mellom søsken innenfor rammene av en familie. Følelser som sjokk, handlingslammelse, avmakt, bekymring og fornektelse er betegnende for alle foreldrene i hele eller deler av prosessen med avdekking, oppfølging, behandling og bearbeiding.

Ut fra beskrivelsene som kommer fram, har familiene som berøres av problematikken søskenincest, ofte andre utfordringer i tillegg. Dette kan være relasjonelle vansker, sosioøkonomiske vansker, sårbarhet grunnet fysisk eller psykisk sykdom eller vold.

Foreldrene kan ha med seg en sårbarhet grunnet omsorgssvikt fra egen oppvekstfamilie, som påvirker deres foreldreferdigheter. Denne kompleksiteten har kommet tydelig fram i sakene som informantene har delt, og er utvilsomt utfordrende for både familien og hjelpeapparatet.

Studien dreier seg om grove og potensielt svært skadelige handlinger. Senskadene etter incest kommer gjerne først etter mange år, når offer og overgriper har blitt voksne. I en søskenflokk kan dette bli utfordrende å møte, både for den enkelte og for hele familien. Noen kan ønske å fokusere på det som har skjedd, andre kan ønske å glemme og fortsette livet. I studien ble det eksemplifisert at ulik tilnærming til hjelp fra foreldre kan oppleves som et svik for den som er utsatt. På samme måte kan ulike intervensjoner antas å gjøre vondt verre, om de ikke settes inn til rett tid eller i utgangspunktet ikke er egnet i overgrepssaker. Det vil være avgjørende at familien får profesjonell hjelp til en hensiktsmessig håndtering som ivaretar både offer og

overgriper, gjennom hele prosessen fra overgrepene er kjent og til videre bearbeiding. Dette beskrives også av Welfare (2008).

Det vil bety mye at foreldre klarer å mobilisere iboende ressurser i den situasjonen som har oppstått, ta imot hjelp og evne å nyttiggjøre seg hjelpen. Samtidig vil deres evne til mestring være tett knyttet opp til kompetansen og tilnærmingen fra hjelpeapparatet. Innes og Kleive, (211, s. 46) viser til at hjelperne i disse kompliserte sakene må tilnærme seg med tydelighet når det gjelder ansvar og skyld, men også med omtanke. I dette bildet gir det håp for framtiden at det de senere årene er etablert nasjonale og regionale nettverk og ressursgrupper for vurdering, oppfølging og behandling av barn og unge med SSA-problematikk. Videre er det etablert institusjoner med tilrettelagt behandlingstilbud for unge overgripere. Det er lov å håpe at dette løftet for å hjelpe en samfunnsmessig utfordrende gruppe, kan bidra til å redusere de tabuiserende kreftene og gjøre livet lettere i etterkant for de familiene som er rammet.

8 Litteraturliste:

- Adler, N. A. og Schutz, J. (1995). Sibling Incest Offenders. *Child Abuse & Neglect*, 19, nr.7 s.811-819.
- Alaggia, R. (2004). Many Ways of telling: Expanding conceptualizations of child sexual abuse disclosure, *Child Abuse & Neglect*, nr. 28, s. 1213-1227.
- Antonovsky, A. (2012). *Helsens mysterium. Den salutogene modellen*. Oslo: Gyldendal Akademisk forlag.
- Askeland, I.,R., Jensen M. & Moen, L., H. (2017). *Behandlingstilbudet til barn og unge med problematisk eller skadelig seksuell atferd – kunnskap og erfaringer fra de nordiske landene og Storbritannia – forslag til en riksdekkende struktur*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. (Rapport 1/2017).
- Bakken, A. (2015). *Vold og seksuelle overgrep mot barn – I hvilken grad forteller barn om slike erfaringer i dommeravhør, og hvilke faktorer er assosiert med dette*, Hovedoppgave for graden Cand.Psychol. Institutt for psykologi – Det helsevitenskapelige fakultet UIT – Norges arktiske universitet.
- Baumrind, D. (1971). *Current patterns of parental authority*. *Developmental Psychology Monograph*, 4.
- Bergem, A.K. (2018). *Når barn er pårørende*. Oslo: Gyldendal Akademisk forlag.
- Bibelen 1972/1985). Oslo: Verbum forlag.
- Boscolo, L. og Bertrando, B. (1996). *Systemic Therapy with individuals*. London: Karnac Books.
- Brennan, s. (2005). Siblings incest within violent families. Children under 12 seeking nurture. *Health Sociology Review* (2006) nr. 15, s. 287-292.
- Broberg, A., Almqvist, K og Tjus, T. (2006). *Klinisk barnpsykologi. Utvikling på avveier*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Bronfenbrenner,U. (1979). *The ecology of human development. Experiments by nature and design*. London: Harward university press.
- Bø, I. (2012). *Barnet og de andre. Nettverk som pedagogisk og sosial ressurs*. 4. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.

- Caffaro, J. V. og Conn-Caffaro, A. (2005). Treating sibling abuse families. *Aggression and Violent Behavior*, nr. 10 s. 604-623.
- Darling, N. og Steinberg, L. (1993). Parenting styles and context: An integrative model. *Psychological Bulletin*, 113, s. 487-496.
- Doolittle, M., Fink, J., & Holden, K. (2016). Blood, Contract and intimacy: History and practice with Leonore Davidoff. *Gender and history*, 28 (2), s. 288-298.
- Ericsson, K. og Simonsen, E. (2005). *Krigsbarn i fredstid*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fanniff, A. M. og Becker, J. V. (2005). Specialized assessment and treatment of adolescent sex offenders. *Aggression and Violent Behavior*, nr. 11 s. 265-282.
- Focault, M. (1999). *Seksualitetens historie 1. Viljen til viten*. Oslo: Pax forlag.
- Fortune, C. A. og Lambie, I. (2006). Sexually abusive youth: A review of recidivism studies and methodological issues for future research. *Clinical Psychology Review*, nr. 26, s. 1078-1095.
- Freud, S. (1972). *Psykoanalysen: Som den var – og som den ble*. Oslo: Cappelen forlag.
- Frøyland, L. (2017). *Systemisk samtale. Psykososialt samarbeid om barn, ungdom og foreldre*. Oslo: Vigmostad og Bjørke.
- Fürniss, T. (1991). *The multiprofessional handbook of child sexual abuse – integrated management, therapy and legal intervention*. London: Routledge.
- Hofgaard, T. L. (2010). Diagnosenes definisjonsmakt. *Tidsskrift for norsk psykologforening* Vol. 47, nr. 8, s. 763.
- Horverak, S. (2006). *Hvordan opplever ungdom å delta i familieråd. Et bidrag til arbeide med barnevernets etikk og diskusjon om barnevernets rolle i samfunnet*. Doktorgradsavhandling ved NTNU.
- Hårtveit, H. og Jensen P. (2004). *Familien – pluss én. Innføring i familierapi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ingenes E. K. og Kleive, H. (2011). *I møte med unge overgripere*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Jackson, S. (1982). *Childhood and sexuality*. Oxford: Basil Blackwell.

- JanusCentret (2018). *JanusCentrets 15 års jubilæumsstatusrapport 2003-2018*. Hentet 12.05. 2019 fra <http://januscentret.dk/wp-content/uploads/Statusrapport-2018.pdf>
- Johannessen, A., Tufte, P. A. og Kristoffersen, L. (2010). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Johnsen A. og Torsteinsson, V. (2012). *Lærebok i familierapi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Killén, K. (2013). *Barndommen varer i generasjoner. Forebygging er alles ansvar*. Oslo: Kommuneforlaget AS.
- Kirkengen, A. L. (2009). *Hvordan krenkede barn blir syke voksne*. 2. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kjellgren, C. (2009). *Adolescent sexual offending Prevalence, risk factors and outcome*. Lund University, Faculty of Medicine, Doctoral Dissertation Series.
- Krienert, J. L. og Walsh, J. A. (2011). Characteristics and Perceptions of Child Sexual Abuse, Sibling Sexual Abuse: An Empirical Analysis of Offender, Victim, and Event. Characteristics in National Incident-Based Reporting System (NIBRS) Data, 2000-2007. *Journal of Child Sexual Abuse*, nr. 20, s. 353-372
- Kruse, A. E. (2011). *Unge som begår seksuelle overgrep*. Oslo: Nasjonalt senter om vold og traumatisk stress. (NKVTS).
- Kvale, S. og Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju*. 3. utgave. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Kvello, Ø. (2015). *Barn i risiko. Skadelige omsorgssituasjoner*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Latzmann, N. E., Viljoen, J. L., Scalora, M. J. og Ullmann, D. (2011). Research on Offenders and Survivors, Sexual Offending in Adolescence: A Comparison of Sibling Offenders and Nonsibling Offenders across Domains of Risk and Treatment Need. *Journal of Child Sexual Abuse* nr. 20, s. 245-263.
- Leira, H. K. (2003). *Det gode nærvær. Kulturens psykologiske betydning*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Levin, I. (2001). Taushetens tale. *Nytt norsk tidsskrift*. Nr. 4.
- Lock, A. og Strong, T. (2014). *Sosial konstruksjonisme. Teorier og tradisjoner*. Bergen: Fagbokforlaget.

- London, K., Bruck, M., Ceci, S. J. og Shumann, D. W. (2005). Disclosure of child sexual abuse: What does the research tell us about the ways that children tell? *Psychology, public policy and law*, Vol. 11 nr. 1, s. 194.
- Masten, A. S. og Monn, A. R. (2015). Child and Family Resilience: A Call For Integrated Science, Practice, and Professional Training. *Family Relations* nr. 5:5-21. doi: 10.1111/fare.12103.
- Malterud, K. (2017). *Kvalitative metoder i medisinsk forskning. En innføring*. 4. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.
- Masten, A. S. (2011). Resilience in children threatened by extreme adversity: Frameworks for research, practice, and translational synergy. *Development and Psychopathology* Vol. 23: 493-506. Doi: 101017/S0954579411000198.
- McVeigh, M. J. (2003). "But she did'nt say no": an exploration of sibling sexual abuse. *Australian Social Work*, June 2003, Vol. 56, nr. 2, s. 53-62.
- Melkild, M. (2016). *Søskenincest og unge overgripere – diskursen om det seksuelt uskyldige barnet*. Masteroppgave, VID Vitenskapelige høgskole, Oslo.
- Mossige, S. Ainsaar, M. og Svendin, C. G. (2007). *The Baltic Sea Regional Study on Adolescent's Sexuality*. Oslo: NOVA-rapport 18/07.
- Mossige, S og Stefansen, K. ((2016). *Vold og overgrep mot barn og unge. Omfang og utviklingstrekk 2007-2015*. Oslo: NOVA Rapport 05/16.
- Paine, M. L. og Hansen, D. J. (2002). Factors influencing children to self-disclose sexual abuse. *Clinical Psychology Review*, nr. 22, s. 271-295.
- Pescott, J. (1996). The Origins of Human Love and Violence. *Pre- and Perinatal Psychology Journal*, Volume 10, nr. 3, s 143-188.
- Postholm, M. B. (2010). *Kvalitativ metode. En innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier*. 2. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.
- Rowntree, M. (2007). Responses to Sibling Sexual Abuse. Are They as Harmful as the Abuse? *Australian Social Work* Vol. 60, nr. 3, s. 347-361.

- Rudd, J. M. og Herzberger, S. D. (1999). Brother-Sister Incest – Father-Daughter Incest: A Comparison of Characteristics and Consequences. *Child Abuse & Neglect* Vol. 23, nr. 9, s. 915-928.
- Ruud, A. K. (2011). *Hvorfor spurte ingen meg? Kommunikasjon med barn og ungdom i utfordrende situasjoner*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Røkenes, O. H. og Hansen, P-H. (2012). *Bære eller bryte. Kommunikasjon og relasjon i arbeid med mennesker*. 3. utgave. Bergen: Fagbokforlaget.
- Solem, M-B. (2011). *Parenting Stress and Coping Practices – A salutogenic Approach*. Doktorgradsavhandling ved Universitetet i Oslo.
- Sjøberg, R. L. og Lindblad, F. (2002). Limited disclosure of sexual abuse in children whose experiences were documented by videotape. *American Journal of Psychiatry*, Vol. 159, nr. 2, s. 312-314.
- Skjervheim, H. (1976). *Deltakar og tilskodar og andre essays*. Oslo: Aschehoug forlag.
- Sosial- og helsedirektoratet (2003). *Seksuelle overgrep mot barn. En veileder for hjelpeapparatet*.
- Storø, J. (2008). *Sosialpedagogisk praksis. Det handler om hva du gjør*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Straffeloven (2015). *Lov av 1. oktober 2015 om straff (LOV-2018-05-25-19)*.
- Straffeprosessloven (1986). *Lov av 1. januar 1986 om rettergangsmåten i straffesaker. (LOV-1981-05-22-25)*.
- Søftestad, S. (2005). *Seksuelle overgrep. Fra privat avmakt til tverrfaglig handlekraft*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Søftestad, S. og Andersen, I. L. (2014). *Seksuelle overgrep mot barn, traumebevisst tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Søftestad, S. (2018). *Grunnbok i arbeid med seksuelle overgrep mot barn*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Tidefors, I., Arvidsson, H., Ingvaldson, S og Larsson, M. (2010). Sibling incest: A literature review and a clinical study. *Journal of Sexual Aggression*, Vol. 16. Nr. 3, s. 347-360.
- Ullman, S. E. (2003). A critical review of field studies on the link of alcohol and adult sexual assault in women. *Aggression and Violent Behavior*, 8(5). s.471-486.
- Welfare, A. (2008). How Qualitative Research Can Inform Clinical Interventions in Families Recovering from Sibling Sexual Abuse. *Australian and New Zealand Journal of Family Therapy*, 29 (3) s. 139-147.
- Waaktaar, T. og Christie, H. J. (2008). *Styrk sterke sider. Håndbok i resiliencegrupper for barn med psykososiale belastninger*. Oslo: Pensumtjeneste AS.
- Worling, J. R. (1995). Adolescent Sibling-Incest Offenders: Differences in Family and Individual functioning when compared to adolescent nonsibling Sex Offenders. *Child Abuse & Neglect* 19 (5) s. 633-643.
- Worling, J. R. og Curwen, T. (2000). Adolescent sexual offender recidivism: Success of specialized treatment and implications for risk prediction. *Child Abuse & Neglect*, Vol. 24, nr. 7, s. 965-982.

Vedlegg 1

Intervjuguide

Inntil seks informanter.

Jeg vil intervjuer inntil seks personer tilknyttet hjelpeinstansene rundt barn og familier, om deres erfaringer med oppfølging av familier der seksuelle overgrep avdekkes mellom barn/søsken, samt familiens videre håndtering og forståelse av det som har skjedd.

Jeg vil i forkant informere om studien gjennom et infoskriv. Her vil det bli informert om retten til å be om innsyn i prosessen, om retten til å trekke seg og få intervjuet slettet, samt at det vil bli gitt en kort, praktisk informasjon om hvordan intervjuet vil foregå, rutinene for håndteringen av personopplysninger og sikring av data underveis (dataportabilitet). Av personvern hensyn skal det ikke opplyses navn, bosted, skole, arbeidssted eller andre detaljer som kan bidra til at taushetsbelagte opplysninger kommer fram rundt barn og foreldre/familie. Dette er et felles ansvar og et viktig hensyn å ivareta for både informant og intervjuer.

Grunnleggende spørsmål/oppfølgingsspørsmål:

Gjør på et generelt grunnlag rede for familieforholdene i en familie du har fulgt opp, der overgrep mellom barn/søsken har blitt avdekket. Si litt om hvordan overgrep har blitt avdekket og relasjonen de involverte har til hverandre. Vet man noe om hvor lenge dette pågått? Vet man noe om årsak?

Beskriv hvordan familien reagerte på at overgrep ble avdekket.

Hva skjedde i familien da overgrep ble avdekket:

- Er noen av barna fysisk flyttet som følge av det som har skjedd?
- Familie i ryggen – eller familie som snur ryggen til?
- Tausheten. Skammen. Gåten. Åpenheten. Er noen av disse begrepene mer fremtredende enn andre om du skal beskrive familiens håndtering av det som skjedde? Opplever du at andre begreper er mer beskrivende eller relevante? I så fall, hvilke?

Opplever du at familien har en tydelig strategi for å håndtere det som har skjedd og komme seg videre? – Ønske om hjelp, veiledning, annet.

Opplever du at det er ulikheter i hvordan enkeltpersoner og generasjonene i familien forstår barnet og overgrepet?

På hvilken måte har du inntrykk av at det i familien snakkes om framtid og muligheter videre, for den som har krenket og den/de krenkede?

Intervjuene avsluttes med å gjøre oppmerksom på utfordringene forbundet med å bli sitert i talespråk kontra skriftspråk samt å takke for deltakelsen og gjenta kontaktinformasjonen. Samtidig gis informantene muligheten til å få studien tilsendt ved avsluttet prosjekt om det er ønskelig.

Vedlegg 2

NSD sin vurdering

Prosjekttittel

Seksuelle overgrep mellom søsken - mestringsstrategier i familien

Referansenummer

430604

Registrert

09.01.2019 av Rita Helen Aarnes - s964003@oslomet.no

Behandlingsansvarlig institusjon

OsloMet - storbyuniversitetet / Fakultet for samfunnsvitenskap / Institutt for sosialfag

Prosjektansvarlig (vitenskapelig ansatt/veileder eller stipendiat)

Nicolay Borchgrevink Johansen, Nicolay-Borchgrevink.Johansen@nicjo@oslomet.no, tlf: 47086006

Type prosjekt

Studentprosjekt, masterstudium

Kontaktinformasjon, student

Rita Helen Aarnes, rita.aarnes@live.no, tlf: 97034590

Prosjektperiode

14.01.2018 - 28.06.2019

Status

17.04.2019 - Vurdert

Vurdering (1)

17.04.2019 - Vurdert

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet i dag med vedlegg den 17.04.19, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte.

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en

endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke type endringer det er nødvendig å melde:
https://nsd.no/personvernombud/meld_prosjekt/meld_endringer.html

Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres.

Prosjektet vil behandle alminnelige kategorier av personopplysninger frem til 28.06.19.

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake. Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a.

NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om: - lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen - formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke behandles til nye, uforenlige formål - dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet - lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: åpenhet (art. 12), informasjon (art. 13), innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), underretning (art. 19), dataportabilitet (art. 20). NSD vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13. Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32). For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og/eller rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!

Kontaktperson hos NSD: Silje Fjelberg Opsvik

Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)

Vedlegg 3

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjekt

Seksuelle overgrep mellom søsken – mestringsstrategier i familien

Bakgrunn og formål

I forbindelse med min masteroppgave ved OsloMet, ønsker jeg å gjøre en kvalitativ studie omkring seksuelle overgrep mellom barn. Mitt primære fokus vil være familienes opplevelse og mestringsstrategier når det avdekkes overgrep mellom søsken i familien, sekundært overgrep der et barn i familien er overgriper mot et barn utenfor familien. Jeg utfører studien alene kun i samarbeid med veileder ved OsloMet.

Jeg vil forske på hvilke faktorer som vektlegges og hvilke mekanismer som slår inn når overgrep avdekkes innenfor rammen av et familiesystem. Fokuset vil være på foreldres opplevelse, deres håndtering av saken, deres møte med hjelpeapparatet, samt hvordan de formidler at familien vil fungere videre etter det som er avdekket.

Innsamling av data vil skje gjennom semistrukturerte intervjuer med ansatte i hjelpeinstansene rundt barn og familier. Det er aktuelt å innhente informanter blant ansatte i barneverntjeneste, BUP poliklinikker og familiehjem/institusjonsavdelinger som følger opp barn med skadelig eller bekymringsfull seksuell atferd, deres foreldre og nettverk.

Ut fra mine data vil jeg forsøke å avdekke hvilke strategier familien velger for å fungere sammen videre etter overgrep. Dette er min foreløpige problemstilling.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Hvert intervju antas å vare i en stor klokke time. Intervjuene vil bli tatt opp med diktafon og deretter transkribert på egen datamaskin.

Jeg søker å finne svar på følgende forskningsspørsmål:

Hva opplever foreldre som den største utfordringen for familien når et overgrep avdekkes? Er det forskjeller mellom ulike familiemedlemmer og generasjoner når det gjelder forståelse og syn på det som har skjedd? Hva tenker foreldre om fellesskap og samhandling i familien framover?

Alle informanter vil få de samme spørsmålene, men spørsmålene vil naturligvis måtte tilpasses noe hver enkelt kontekst.

Hva skjer med informasjonen?

Alle opplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Jeg transkriberer selv og har ikke behov for noen databehandler. Jeg arbeider alene slik at det kun vil være veileder som vil få delvis innsyn i datamaterialet. Alt vil bli lagret på egen datamaskin, diktafon og kryptert minnebrikke som vil holdes innelåst i eget hjem. Datamaskinen er naturligvis sikret med eget passord.

Det vil ikke noen gang i løpet av studieperioden være behov for å skrive ned eller lagre personlige opplysninger. Studien vil ikke omfatte taushetsbelagt informasjon som navn, alder, bosted og detaljer rundt overgrep, men ha fokus på generelle erfaringer og synspunkter knyttet til forståelse og håndtering av situasjonen. Det vil ikke komme fram informasjon om

stilling eller arbeidssted for noen av informantene som deltar. Det er en viktig presisering at jeg som forsker sammen med informant har et gjensidig ansvar for at ikke taushetsbelagte opplysninger kommer fram under intervjuet. Det skal være fokus på å innhente generelle erfaringer og synspunkter, slik at det heller ikke vil være mulig å indirekte identifisere personer eller familier i studien.

Prosjektet skal etter planen avsluttes innen utgangen av juni 2018. Etter dette vil alle opptak bli slettet.

Frivillig deltakelse

Det skal være frivillig å delta i studien. Det gis informasjon om retten til å be om innsyn, retten til å få lese gjennom og korrigere/rette informasjon, videre retten til å kreve data slettet og retten til når som helst i prosessen å begrense deltakelse, eller trekke samtykke til deltakelse, -uten å oppgi noen grunn. Dersom man trekker seg, vil alle opplysninger gitt av vedkommende bli slettet. Det informeres om retten til å klage til Datatilsynet. Det informeres om utdanningsinstitusjonens kjennskap til prosjektet og kontaktinformasjon til Oslo Mets personvernombud Ingrid S. Jakobsen. Hun nås via epost: personvernombud@oslomet.no.

Dersom man ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med undertegnede; student og barnevernspedagog/familieterapeut Rita Helen Aarnes på telefon 97034590/og eller førsteamanuensis/studentveileder Nicolay Borchgrevink Johansen v/OsloMet/masterstudiene i sosialfag på telefon 40078965.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

---

(Signert av prosjektdeltaker, dato)